

*Джын Істхаўн,
«старэйшай сястры»*

Існуе легенда пра птушку, што спявае толькі адзін раз у жыцці, затое прыгажэй за ўсіх на зямлі. Як толькі пакіне сваё гняздо, яна адразу ляціць шукаць цярноўнік і не супакоіцца, пакуль не знойдзе. Сярод калючага голя запявае яна песню і кідаецца грудзямі на самую доўгую, самую вострую церню. І, паміраючы, узвышаецца над невыказнымі мукамі і так радасна спявае, што дзе там жаўруку ці салаўю. Адна-адзіная, дзівосная песня, і цана ёй — жыццё. Але ўвесь свет замірае, услухоўваючыся, і сам бог усміхаецца ў нябёсах. Бо ўсё лепшае купляецца цаною вялікіх пакут... Прынамсі, так кажа легенда.

I. 1915-1917

МЭГІ

1

Восьмага снежня тысяча дзевяцьсот пятнаццатага года Мэгі Кліры споўнілася чатыры гады. Пасля сьнеданьня, калі са стала прыбралі посуд, маці моўчкі ўсунула ёй у рукі загорнуты ў карычневую паперу пакунак і паслала на двор. Там Мэгі прысела на кукішкі пад кустом ядлоўцу каля пярэдніх варотаў і пачала нецярпліва абдзіраць паперу. Пальцам неставала спрыту, абгортка была тоўстая, ад яе крышачку патыхала універсальнай крамай Вэгайна, і дзяўчынка зразумела: што б ні хавалася там, усярэдзіне, яно было купленае, не самаробнае і не падараванае. У адным ражку выглянула нешта прыгожае, дымчата-залацістае, і Мэгі жвавей накінулася на паперу, здзіраючы яе доўгімі касмыкаватымі стужкамі.

— Агнеса! Ой, Агнеса! — у захапленні ўсклікала яна, пазіраючы на ляльку, што ляжала ў сваім разбураным гняздзе.

І сапраўды цуд. Адзін толькі раз была Мэгі ў магазіне ў Вэгайне — яшчэ ў маі: маці павезла яе туды за тое, што яна была паслухмяная дзяўчынка. З вышыні сваёй каляскі, якая стаяла каля маці, Мэгі, аднак, няшмат убачыла — такая была ўзрушаная, і мала што запамніла. Апрача Агнесы — прыгожай лялькі, што сядзела на прылаўку ў ружовым атласным крыналіне з карункавымі фальбонамі крэмавага колеру. Яшчэ там, у магазіне, Мэгі ў думках ахрысціла яе Агнесай — адзіным імем з тых, што ведала, якое было дастаткова прыгожае для такога дзівоснага стварэння. Але ў

наступным месяцы ў яе гарачых мроях пра Агнесу не загараўся хоць бы самы кволы агеньчык надзеі — у Мэгі ніколі не было лялек, і яна нават не ўяўляла сабе, што паміж маленькімі дзяўчаткамі і лялькамі ёсць нешта агульнае. Мэгі з ахвотай забаўлялася свістулькамі і пакалечанымі салдацікамі, якімі ўжо грэбавалі яе браты, заўсёды пэцкала рукі, хадзіла ў абляпаных чаравічках.

Ёй і ў галаву не прыходзіла, што Агнеса існуе для таго, каб з ёю гуляць. Пагладжваючы ярка-ружовыя складкі яе ўбору — такога раскошнага Мэгі яшчэ ніколі не бачыла на жывых людзях, — яна пяшчотна выняла Агнесу з пакунка. Рукі і ногі ў лялькі былі на шарнірах і маглі паварочвацца ў любы бок, круціліся нават шыя і тонкі зграбны стан у поясе. Залацістыя валасы былі ўзбіты ў высокую прычоску «пампадур», усеяную жэмчугам; цялеснага колеру торс праглядаў праз карункавую, тонкую, як пена, крэмавую хустачку, сколатую шпількай з жамчужынай. Умела размаляваны твар з англійскага фарфору дзівіў сваім характам; фарфор быў неглазураваны і так тонка афарбаваны, што шчокі мелі натуральны матавы выгляд. Між вейкамі з сапраўдных валасінак блішчалі надзіва блакітныя вочы, іх цямнейшыя радужныя абалонкі былі ўсе ў праменьчыках і абведзены сінню; зачараваная, Мэгі раптам зрабіла адкрыццё — калі нахіліць ляльку нізка назад, яна заплюшчвала вочы. На адной з ружаватых шчок уверсе чарнела мушка, за крышачку раскрытымі цёмна-чырвонымі вуснамі віднеліся белыя зубкі. Мэгі асцярожна паклала Агнесу сабе на калені, ямчэй перапляла пад сабой ногі і так знерухомела, пазіраючы на ляльку.

Яна ўсё яшчэ сядзела пад ядлоўцам, як раптам каля самага паркана зашамацела трава, да якой тут было не дабрацца касе, і да Мэгі падкраліся Джэк і Х'югі. Яе выдалі

валасы — характэрная прыкмета амаль усіх Кліры — як сямейны маяк: галовы ўсіх дзяцей Кліры, акрамя Фрэнка, няўмольная прырода накрыла стрэшкай валасоў розных адценняў чырвані. Джэк пальцам паказаў на Мэгі брату і хітравата ўсміхнуўся. Ухмыляючыся адзін аднаму, яны, нібы салдаты, што высачылі здрадніка-маоры, абышлі яе з бакоў. Мэгі ўсё роўна не заўважыла б іх — так залюбавалася лялькай.

— Што гэта ў цябе, Мэгі? — раптам падскочыў да сястры Джэк. — Пакажы!

— Ага, пакажы! — хіхікнуў Х'югі, атакаваўшы яе з фланга.

Дзяўчынка прыціснула ляльку да грудзей і пакруціла галавой:

— Не дам, яна мая! Мне падарылі ў дзень нараджэння.

— Дай глянуць! Ну давай! Мы толькі зірнём на яе.

Гордасць і радасць, якімі поўнілася сэрца Мэгі, нарэшце перамаглі, і яна павярнула ляльку так, каб яе ўбачылі хлопчыкі.

— Бачыце, якая прыгожая? Яе зваць Агнеса.

— Агнеса? Агнеса? — зусім непрытворна скрывіў твар Джэк. — Што за грубае імя? Чаму не Маргарэт альбо Бэці?

— Таму што яна Агнеса!

Раптам Х'югі прысвіснуў — заўважыў, што кісці рук у лялькі могуць паварочвацца.

— Гэй, Джэк, глянь! У яе рукі круцяцца!

— Рукі? Давай паглядзім.

— Не! — Мэгі зноў прыціснула ляльку да сябе, на вачах выступілі слёзы. — Вы паломіце! Ой, не забірай, Джэк, — паломіш!

— Ану! — замурзанымі загарэлымі пальцамі Джэк моцна сціснуў ёй запяскі. — Ты што, хочаш мець кітайскае таўро?

Не будзь плаксай, а то Бобу скажу! — Яго бязлітасныя пальцы расцягвалі скуру на яе руках, скура туга напялася і пабялела, а Х'югі вырываў ляльку, ухапіўшы яе за спаднічку. — Сама аддай, а не дык горш будзе!

— Не! Калі ласка, Джэк, не трэба! Ты паломіш, я ведаю! Не чапай яе! Не забірай, прашу цябе! — І хоць Джэк моцна сціскаў яе рукі, дзяўчынка ўчэпіста трымала ляльку, плакала і адбівалася нагамі.

— Вось яна! — выгукнуў Х'югі, калі лялька нарэшце выслізнула з абдымкаў Мэгі.

Джэку і Х'югі лялька здалася такой жа цудоўнай, як і Мэгі; на дол паляцела сукенка, ніжнія спаднічкі і брыжастыя панталончыкі. Агнеса ляжала зусім голая, і хлапчукі цягалі і тузалі яе — то задзіралі ёй нагу за патыліцу, то галаву паварочвалі тварам назад, згіналі і выкручвалі ляльку, як толькі маглі. На сястру, якая стаяла, плачучы, каля іх, яны зусім не зважалі, а яна нават і не падумала паклікаць каго-небудзь на дапамогу, бо так ужо заведзена было ў сям'і Кліры: калі ты сам пастаяць за сябе не можаш, ніхто за цябе не заступіцца і табе не паспачувае, хай ты і малая дзяўчынка.

Залацістыя ляльчыны валасы рассыпаліся, жамчужыны, мігатнуўшы ў паветры, зніклі ў высокай траве. Брудны, запылены чаравік безуважна наступіў на сукеначку, што валялася на зямлі, і атлас пачарнеў ад тлустай гразі з кузні. Мэгі апусцілася на калені, паспешліва падбіраючы мініяцюрнае адзенне, каб уратаваць яго ад яшчэ большай бяды, потым пачала корпацца ў траве — там, куды, ёй здалося, паляцелі жамчужыны. Слёзы сляпілі ёй вочы, сэрца ўпершыню сціскалася ад гора, бо дагэтуль яна ніколі не мела нічога такога, па чым можна было б так бедаваць.

Фрэнк шпурнуў падкову, і яна з шыпеннем акунулася ў халодную ваду, тады выпрастаўся; апошнія дні спіна не

балела — мусіць, ён прывык ужо да молата. «Якраз у пару, — сказаў бы бацька, — паўгода ўжо пры дзеле». Фрэнк і сам добра ведаў, колькі часу прайшло з тае пары, як яго прыставілі да горна і кавадла; ён мераў яго з нянавісцю і агідай. Кінуўшы молат у скрыню, ён дрыготкай рукой адгарнуў з ілба прамыя чорныя валасы і зняў з шыі стары скураны фартух. Кашуля яго ляжала на кучы саломы ў куце, ён падышоў да яе і колькі хвілін пастаяў, нерухома ўтаропіўшы чорныя, шырока расплюшчаныя вочы на рассохлую сценку свірна, быццам глядзеў скрозь яе.

Ён быў невысокі — не болей за пяць футаў і тры цалі, хударлявы, як падлетак, але пад бледнай, гладкай і чыстай скурай на плячах і руках, якая блішчала ад поту, надзьмуліся мускулы — ад працы цяжкім молатам. Цёмны колер яго валасоў і вачэй аддаваў нечым староннім, паўнагубы рот і нос з шырокім пераноссем таксама былі не такія, як у астатніх Кліры, але ў жылах маці цякла кроў маоры, і ў Фрэнку яна дала сябе знаць. Яму было ўжо амаль шаснаццаць, а Бобу толькі адзінаццаць, Джэку дзесяць, Х'югі дзевяць, Сцюарту пяць, а маленькай Мэгі — тры. Але раптам ён успомніў, што сёння Мэгі споўнілася чатыры гады; гэта ж ужо восьмага снежня! Ён надзеў кашулю і выйшаў са свірна.

Дом стаяў на самым версе невысокага ўзгорка футаў на сто вышэй за свіран і стайню. Як і ўсе новазеландскія жылыя дамы, ён быў драўляны, і яго адзіны паверх распластаўся на плошчы ў некалькі соцень квадратных футаў — каб у выпадку землетрасення хоць якая-небудзь яго частка ўцалела. Вакол дома рос ядловец, усыпаны ярка-жоўтымі кветкамі; трава, як і ўсюды ў Новай Зеландыі, была зялёная, сакавітая. Нават у самы разгар зімы, калі іншы раз іней цэлы дзень не раставаў у цяні, яна не бурэла, а доўгае лагоднае лета толькі афарбоўвала яе ў яшчэ свяжэйшы колер. Даждзы

падалі мякка, не латашылі далікатнай, пяшчотнай расліннасці, снег не ішоў, а ў сонца ставала сілы, каб лашчыць, і ніколі — каб высушваць. Стыхійныя няшчасці ў Новай Зеландыі часцей вырываліся з нетраў зямлі, чым звальваліся з неба. Ад чалавека ніколі не адступалася пачуццё насцярожанага чакання і невыразнае адчуванне нейкага няўлоўнага пагойдвання і торгання, якія на самай справе перадаваліся целу праз ногі. Бо пад зямлёй затаілася страшэнная сіла, такая магутная, што пад яе напорам трыццаць гадоў таму назад раптам знікла высачэзная гара, са шчылін на схілах ціхамірных узгоркаў з ровам вырывалася пара, вулканы засцілі неба клубамі чорнага дыму, а вада горных патокаў стала гарачая. Вялізныя азёры вулканічнай гразі кіпелі, як смала, марскія хвалі няўпэўнена наляталі на скалы, якіх пры наступным накаце магло ўжо там не аказацца; зямная кара месцамі была ўсяго толькі дзевяцьсот футаў таўшчынёю.

І ўсё ж такі край гэты ласкавы і шчодры. Наўкруг сялібы раскінулася ўзгорыстая раўніна, ізумрудна-зялёная, як камень на заручальным пярсцёнку ў Фіёны Кліры, усыпаная тысячамі крэмавых камячкоў, якія зблізку аказваліся авечкамі. Там, дзе край блакітнага неба прачэрчвалі хвалістыя абрысы ўзгоркаў, на дзесяць тысяч футаў у вышыню ўзнімалася гара Эгмант, праразаючы воблакі пакатымі, белымі ад снегу схіламі; яна была незвычайна сіметрычная па форме, і нават тыя, хто, як Фрэнк, бачылі яе кожны дзень свайго жыцця, ніколі не маглі з яе надзівіцца.

Пад'ём ад свірна да дома быў даволі круты, але Фрэнк крочыў шпарка — спяшаўся, бо ведаў, што адлучацца з кузні нельга, — бацькаў загад быў ясны. Падняўшыся на ўзгорак, ён завярнуў за вугал дома і каля ядлаўцовага куста ўбачыў купку дзяцей.

Фрэнк сам вазіў маці ў Вэгайн — купляць Мэгі ляльку, і ніяк не мог даўмецца, што нарэшце яе падахвоціла зрабіць гэта. Яна ніколі не мела жадання дарыць дзецям у дні нараджэння бескарысных рэчы, на гэта грошай не было, і яна яшчэ ні разу нікому не падарыла ніводнай цацкі. Усе дзеці былі адзетыя, а ў дні нараджэння і на каляды іх сціплы адзетак абнаўляўся. Але Мэгі, пэўна ж, бачыла ляльку, калі адзін-адзінютокі раз была ў горадзе, і Фіёна ўвесь час пра гэта не забывалася. Калі Фрэнк пачынаў дапытвацца, яна мармытала нешта пра тое, што ў маленькіх дзяўчынак, вядома ж, павінны быць лялькі, і спяшалася перамяніць тэму.

Джэк і Х'югі, прысеўшы на сцезцы, трымалі ў руках ляльку і няшчадна круцілі ў розныя бакі ўсё, што магло круціцца. Сястру Фрэнк бачыў са спіны — яна стаяла, пазіраючы, як яе браты здзекуюцца з лялькі. Акуратныя белыя гольфікі спаўзлі і, сабраўшыся гармонікам, закрылі яе чорныя чаравічкі; з-пад карычневай аксамітавай святочнай сукенкі віднелася ружовая скура ножак. Густыя, старанна завітыя ў кудзеркі валасы спадалі на плечы, ззяючы на сонцы, — не ярка-чырвоныя і не залацістыя, а нейкага прамежкавага колеру. Белы банцік з тафты, які трымаў валасы спераду, каб не падалі на лоб, скамячыўся і млява панік, сукенка пашарэла ад пылу. Адною рукою дзяўчынка моцна сціскала ляльчын убор, другой бездапаможна таўкла Х'югі ў спіну.

— Ах байструччо вы чортава! — крыкнуў Фрэнк.

Хлопчыкі мігам ускочылі на ногі і далі драла, забыўшыся на ляльку: калі Фрэнк лаецца, самае разумнае — уцякаць.

— Калі я, нахабныя вы шэльмы, яшчэ хоць раз убачу, што вы зачэпіце гэтую ляльку, я выпалю кляймо на вашых агідных азадках! — крыкнуў ім уздагон Фрэнк.

Ён нахіліўся да Мэгі, узяў яе за плечы і лёгенька трасянуў.

— Ну, ну, няма чаго плакаць. Годзе — яны ўцяклі і болын ужо ніколі не крануць тваёй лялькі, вер майму слову. Усміхніся — сённа ж дзень твайго нараджэння, праўда?

Твар у дзяўчынкі апух, вейкі былі мокрыя ад слёз; яна ўтаропіла на Фрэнка шэрыя вочы, такія вялікія і поўныя гора, што ў хлопца здушыла горла. Ён выняў з кішэні штаноў нейкую анучыну і няўмела выцер Мэгі твар, потым прыклаў яе да носа дзяўчынкі:

— Ану смарканіся!

Мэгі паслухмяна падзьмула ў анучку, слёзы пачалі высыхаць, і, захліпаючыся ад ікаўкі, яна загаварыла:

— Ох, Фрэ... Фрэ... Фрэнк, яны за... забралі ў мяне Агнесу! Яе ва... валосікі разваліліся, і яна згу... згу... згубіла ўсе свае бдыхожыя жа... жабчужынкi! — Мэгі гугнявіла. — Яны ўпалі ў тра... траву, і я не магу іх знайсці!

На вочы ёй зноў накаціліся слёзы і пачалі капаць Фрэнку на руку; ён паглядзеў на сваю мокрую далонь і аблізаў яе языком.

— Што ж, давядзецца іх пашукаць, праўда? Але калі плачаш, ніколі нічога не знойдзеш, ты ж ведаеш, і наогул — што гэта за дзіцячая мова! Паўгода я ўжо не чуў, каб ты гаварыла «бдыхожы» замест «прыгожы»! Ну, смарканіся яшчэ разік і падьмі з зямлі бедную... Агнесу. Яна ж падскварыцца на сонцы, калі яе не адзець.

Ён пасадзіў дзяўчынку пры дарожцы і мякка ўсунуў у рукі ляльку, потым пачаў поўзаць па зямлі, шукаючы ў траве, і нарэшце з пераможным крыкам падняў над галавой жамчужыну.

— Вось яна! Першая! Мы іх усе знойдзем, пачакай — сама ўбачыш.

Мэгі з замілаваннем пазірала на старэйшага брата, які шнарыў у траве, паднімаючы ўгору кожную знойдзеную

жамчужыну; яна раптам успомніла, якая ў Агнесы далікатная скура і як лёгка яе можа апячы сонца, і пачала клапатліва апранаць ляльку. Вялікай шкоды Мэгі не ўбачыла. Валасы, праўда, рассыпаліся і зблыталіся, на руках і нагах у лялькі засталіся брудныя плямы — там, дзе браліся хлапчукі, калі тузалі і круцілі іх, але ўсё было цэлае. Над вушамі ў Мэгі былі ўторкнуты два чарапахавыя грабеньчыкі; яна паторгала адзін, выцягнула і пачала прычэсваць ляльчыны валасы, сапраўдныя чалавечыя валасы, умела наклееныя на марлю і выбеленыя да саламяна-залацістага колеру.

Дзяўчынка бязладна церабіла нейкі вялікі вузел у валасах у Агнесы, як раптам здарылася бяда. Валасы адарваліся, усе разам, і павіслі скамечаным комам на зубах грабеньчыка. Над высокім гладкім ілбом Агнесы не аказалася нічога — ні голага чэрапа, ні нават цемені. Проста жудасны чорны правал. Мэгі здрыганулася ад жаху, але нахілілася да лялькі і зазірнула ў адтуліну. Там ледзь угадваліся перавернутыя абрысы шчок і падбародка; праз крышачку раскрытыя губы ўсярэдзіну ледзь пранікала святло, і на яго фоне чорным сілуэтам праступалі зубы — як у звярынай пашчы, а над усім гэтым на драцяным прутку, які бязлітасна працінаў галаву, віселі вочы Агнесы — два страшныя цвёрдыя шарыкі.

Мэгі пранізліва закрычала, неяк зусім не па-дзіцячы, шпурнула ляльку на зямлю, закрыла твар рукамі і гучна заплакала, калоцячыся ўсім целам. Неўзабаве адчула, што Фрэнк бярэ яе далоні, падымае на рукі і пяшчотна туліць яе тварык да сваёй шыі. Мэгі моцна абняла брата, шукаючы ў яго суцяшэння; яго блізкасць крыху супакоіла дзяўчынку, і яна нават падумала, як хораша пахне ад Фрэнка — коньмі, потам, жалезам.

Калі Мэгі зусім супакоілася, Фрэнку ўдалося выпытаць у яе, што здарылася; ён падняў ляльку і здзіўлена паглядзеў у

пусты яе чэрап, намагаючыся ўспомніць, ці мучылі і яго ў маленстве таемныя страхі. Але ў яго памяці загойсалі толькі вобразы людзей, ажылі перашэпты, суровыя позіркi. Прыгадаўся твар маці, змораны і бянтэжлівы, дрыжанне пальцаў, калі яна трымала яго за руку, яе паніклыя плечы. Што ж такое ўбачыла Мэгі, што гэтак перапужалася?

Яна наўрад ці расхвалявалася б так, калі б, сарваўшы валасы з галавы Агнесы, убачыла кроў, падумаў ён. Кроў – справа будзённая: у сям’і Кліры, прынамсі, кожны тыдзень што-небудзь здараецца і ў каго-небудзь шчодро льецца кроў.

– Яе вочы, вочы! – зашаптала Мэгі, упарта не адводзячы позірку ад лялькі.

– У цябе ж, Мэгі, не лялька, а цуд, – прамармытаў Фрэнк, зарываючыся тварам у валасы сястрычкі. Якія яны ў яе прыгожыя, густыя, яркія!

Паўгадзіны ён ласкава ўпрошваў дзяўчынку, пакуль яна згадзілася павярнуцца тварам да Агнесы, і яшчэ з паўгадзіны патраціў на тое, каб угаварыць яе зноў зазірнуць у бясцеменны чэрап лялькі.

Фрэнк паказаў ёй, як зроблены вочы, як дакладна нанізаны на дроцік, каб не крывіліся, не касілі і лёгка адплюшчваліся і заплюшчваліся.

– А зараз пойдзем дамоў, – сказаў ён, вышэй ускінуў на руках Мэгі і ўціснуў ляльку паміж сабой і дзяўчынкай. – Папросім маму прывесці яе ў парадак, добра? Адзежку памыем, адпрасуем, зноў прыклеім валасы. А з жамчужынак гэтых я зраблю табе шпількі, самыя сапраўдныя, каб не выпадалі, і тады ладзь ужо ёй якія хочаш прычоскі.

Фіёна Кліры абірала на кухні бульбу. Гэта была вельмі прывабная жанчына, надзіва прыгожая, але суровага і строгага выгляду; росту ніжэй сярэдняга, стройная, з тонкім станам, які ані не расплыўся ў таліі, хоць жанчына вынасіла і

нарадзіла на свет шасцярых дзяцей. На ёй была доўгая шэрая міткалёвая сукенка, якая ледзь краналася падолам бездакорна чыстай падлогі; спераду сукенку прыкрываў шырокі белы накрухмалены фартух на шлейках, завязаны на спіне ў поясе акуратным каляным бантам.

Жыццё Фіёны з тае хвіліны, як яна падымецца з ложка і аж пакуль зноў не ляжа спаць, праходзіла на кухні і ў гародчыку-садзе за домам, і яе простыя чорныя чаравікі тупалі па адным і тым жа коле — ад пліты да ночваў, ад ночваў да вяроўкі з бялізнай, адтуль да градак з агароднінай і зноў да пліты.

Яна паклала нож на стол, пільна паглядзела на Фрэнка з Мэгі, і куткі яе прыгожых вуснаў апусціліся.

— Я дазволіла табе апрануць яшчэ з раніцы тваю самую лепшую, святочную сукенку пры адной умове, Мэгі, — каб ты яе не пэцкала. А зірні на сябе! Якая ты мурза!

— Яна, мам, не вінаватая, — заступіўся за сястрычку Фрэнк. — Джэк з Х'югі сілай забралі ў яе ляльку — захацелася ім паглядзець, як круцяцца рукі і ногі. Мы з табой паправім яе, праўда?

— Дайце гляну, — Фія працягнула руку да лялькі.

Фіёна Кліры была жанчына маўклівая, ад яе рэдка калі можна было пачуць лішняе слова. Аб чым яна думала, не ведаў ніхто, нават муж; трымаць дзяцей у струне яна пакідала яму, і ўсё, што ён загадваў, рабіла моўчкі і пакорліва, хіба толькі здарыцца нешта зусім незвычайнае. Мэгі чула, як хлапчукі шапталіся між сабой, што маці баіцца таты не менш за іх, але калі гэта нават і праўда, яна хавала сваю боязь пад маскай непранікальнага, крыху панурага спакою. Яна ніколі не смяялася, ніколі не давала волі гневу.

Агледзеўшы ляльку, Фія паклала яе на кухонную шафу каля пліты і скіравала позірк на Мэгі:

— Яе сукенку я памыю заўтра раніцой і новую прычоску зраблю. А сёння, думаю, пасля вчэры Фрэнк прыклеіць ёй валасы і пачысціць яе.

У гэтых словах было больш дзелавітасці, чым суцяшэння. Мэгі паківала галавой, невыразна ўсміхнулася; часам ёй страшэнна хацелася пачуць, як маці смяецца, але такога ніколі не здаралася. Мэгі адчувала, што яе з маці звязвае нешта агульнае, не ўласцівае тату і братам, але да мамы нельга было даступіцца — вечна яна на нагах, толькі і бачыш яе спіну. Кіўне рассяяна галавой, калыхне сваёй шырокай, доўгай спадніцай, спрытна павернецца ад пліты да стала і працуе, працуе, працуе...

І ніхто з дзяцей, апрача Фрэнка, не здагадаўся, што яе адольвала нязбытная, неадчэпная стома. Так шмат трэба было зрабіць, так мала на гэта грошай, і не хапае часу, і толькі адна пара рук. Яна з надзеяй чакала тых дзён, калі Мэгі падрасце і будзе ёй памочніцай; дзяўчынка і цяпер робіць што-небудзь зусім лёгкае, але малой толькі чатыры гадочки, і ёй не пад сілу аблегчыць цяжар, што ляжыць на плячах у маці. Шасцёра дзяцей, і толькі адно з іх, і да таго ж самае малодшае, дзяўчынка. Усе прыяцелькі Фіі разам і спачувалі і зайздросцілі ёй, але ад таго лягчэй не рабілася. У рабочым кошыку цэлая гара нецыраваных шкарпэтак, і яшчэ адна шкарпэтка на прутках, а тут ужо Х'югі вырастае са сваіх світэраў, але Джэку яшчэ рана аддаваць яму свой.

У той тыдзень, на які прыпадаў дзень нараджэння Мэгі, Пэдрайк Кліры зусім выпадкова не быў у ад'ездзе. Пара стрыжкі авечак яшчэ не настала, і ён наймаўся да суседзяў — араў зямлю, сеяў. Па прафесіі ён быў стрыгаль; стрыгчы авечак — занятак сезонны, з сярэдзіны лета да канца зімы, а там надыходзіў час ягнення. Звычайна яму шанцавала, і ён знаходзіў досыць работы, каб неяк пратрымацца з сям'ёй

вясну і першы месяц лета: дапамагаў пры акоце, араў або падмяняў гаспадара якой-небудзь суседняй малочнай фермы, які ледзь паспяваў двойчы на дзень падаіць кароў. Ён ішоў туды, дзе была работа, і сям'і ў вялікім старым доме даводзілася самой клапаціцца пра сябе; не так ужо і жорстка з яго боку, як магло здацца. Калі табе не папчасціла мець свой кавалак зямлі, ты вымушаны гэтак рабіць.

Калі ён хутка пасля заходу сонца прыйшоў дамоў, лямпы ўжо гарэлі і на высокай столі скакалі трапяткія цені. На заднім ганку, збіўшыся ў гурт, хлопчыкі забаўляліся з жабай — усе, акрамя Фрэнка; Пэдрайк ведаў, дзе ён, — ад кладу дроў чулася размеранае гаканне сякеры. На верандзе Пэдрайк затрымаўся нядоўга — паспеў толькі даць выспятка Джэку і тузануць за вуха Боба.

— Ідзіце памажыце Фрэнку з дрывамі, лайдакі вы гэтакія. Ды каб паспелі, пакуль мама не паставіла на стол вячэру, а то пух і пер'е з вас паляціць.

Кіўком галавы ён прывітаў Фіёну, якая завіхалася каля пліты; не пацалаваў яе, не абняў — лічыў, што ўсялякім праявам пяшчоты паміж жонкай і мужам месца толькі ў спальні. Калі з дапамогай станочка ён сцягваў з ног аблепленыя падсохлай гразёй чаравікі, Мэгі подскакам падбегла да яго з пантофлямі, і ён шырока ўсміхнуўся дачцэ з нейкім няўцямным здзіўленнем і няясным пачуццём радасці, як заўсёды, калі позірк яго спыняўся на дзяўчынцы. Яна была такая прыгожанькая, такія былі ў яе цудоўныя валасы — ён падчапіў пальцамі адну кудзерку, выцягнуў у роўную пасмачку і адпусціў — хацелася паглядзець, як яна зноў скруціцца і адскочыць на месца. Падхапіўшы дзяўчынку на рукі, ён падышоў да запаленай пліты, каля якой стаяла адзінае на кухні зручнае крэсла — драўлянае, разьбяное, з прывязанай да сядзення падушачкай. Ён ціхенька ўздыхнуў,

сеў, дастаў сваю люльку і вытрас проста на падлогу попел з галоўкі. Мэгі ўтульна прымасцілася ў яго на каленях, абвіла рукамі бацькаву шыю, прыткнулася да яго свежанькім, халаднаватым тварыкам: гэта была яе звычайная вячэрняя забава — глядзець, як скрозь залацістае шчацінне барады прасвечвае агонь.

— Ну як ты, Фія? — запытаўся ў жонкі Пэдрайк Кліры.

— А нічога, усё добра, Пэдзі. Ты сёння ўжо скончыў там, на ніжнім участку?

— Ага, скончыў усё. Заўтра з самага ранку пачну на верхнім. Госпадзі, як я стаміўся!

— Дзіва што. Макферсан зноў даў табе гэтую наравістую кабылу?

— І правільна. Што ж, па-твойму, ён возьме скаціну тую сабе, а мне дасць дэраша, га? Так рукі баляць у плячах, быццам іх выдзелі з суставаў. Далібог, больш упартай кабылы ва ўсёй Новай Зеландыі не знойдзеш.

— Ну, нічога. У старога Робертсана ўсе коні добрыя, а ты ж ужо хутка пяройдзеш да яго.

— Хоць бы ўжо хутчэй. — Ён набіў люльку танным тытунём і з вялікай бляшанкі, што стаяла каля пліты, выцягнуў васковы кнот. На міг усунуў яго праз адчыненыя дзверцы топкі, і кнот загарэўся; Пэдрайк адкінуўся ў крэсле і зацягнуўся дымам так глыбока, што ў люльцы нават забулькала. — Ну, як ты, дачушка, адчуваеш сябе ў чатыры гады? — спытаўся ён у Мэгі.

— Вельмі добра, татачка.

— Мама ўжо дала табе падарунак?

— Ой, татачка, гэта вы з мамай здагадаліся, што мне вельмі хацелася Агнесу?

— Агнесу? — Пэдрайк усміхнуўся і, кінуўшы хуткі позірк на Фію, запытальна ўскінуў бровы. — Значыць, яе зваць Агнеса?

— Ага. Яна вельмі прыгожая, татачка. Я на яе цэлы дзень магла б глядзець.

— Шчасце яшчэ, што ў Мэгі ёсць на што глядзець, — хмурна сказала Фія. — Джэк з Х'югі забралі ў яе ляльку, перш чым бедная дзяўчынка паспела як след яе разгледзець.

— Ну, хлапчукі ёсць хлапчукі. Моцна папсавалі?

— Яшчэ можна паправіць. Фрэнк не даў ім даламаць.

— Фрэнк? А што ён тут рабіў? Яму трэба было ўвесь дзень працаваць у кузні. Хантэр з варотамі падганяе.

— Ён і працаваў там. Прыбег толькі нешта ўзяць, — паспешліва адказала Фія: Пэдрайк занадта ўжо строгі да Фрэнка.

— Ой, татачка, Фрэнк мой самы лепшы брацік! Ён маю Агнесу выратаваў ад смерці і абяцаў пасля вячэры зноў прыклеіць ёй валосікі.

— То і добра, — сонна прамармытаў бацька, адкінуў галаву на спінку крэсла і заплюшчыў вочы.

Ад пліты цягнула жарам, але Пэдрайк, здавалася, не адчуваў; на лбе заблішчалі пацеркі поту. Ён заклаў за галаву рукі і задрамаў.

Менавіта ад Пэдрайка Кліры дзеці перанялі свае густыя кучаравыя валасы розных адценняў чырвані, хоць ні ў кога з іх галава не была такой дзёрзка рыжай. Ростам ён быў невысокі, але ўвесь нібы са сталі і спружын; ногі пакрывіліся, бо ўсё жыццё ён ездзіў верхам, а рукі выцягнуліся — ад шматгадовай стрыжкі авечак; на грудзях і руках густы залацісты пушок, і, калі б Пэдрайк быў чарнявы, глядзець на яго было б брыдкавата. Яркі-блакітныя вочы з прыжмурам, як у марака, што ўзіраецца ўдалеч, твар ветлівы, лагодны —

вось-вось азарыцца ўсмешкай, і гэта вабіла да Пэдрайка людзей. Адмысловы, чыста рымскі нос некалі, напэўна, збіваў з панталыку яго ірландскіх родзічаў, але ж урэшце з давёндаўна каля берагоў Ірландыі цярпелі крушэнне чужыя караблі. У яго гаворцы захавалася мяккасць і таропкая нядбайнасць, уласцівая голуэйскім ірландцам, «т» на канцы слоў ён вымаўляў шапялява, але амаль дваццаць гадоў, пражытых ім у Паўднёвым паўшар'і, наклалі своеасаблівую пячатку на яго вымаўленне, і ён гаварыў «ай» замест «эй», тэмп мовы стаў вельмі марудны, як ход старога гадзінніка, які няблага было б тужэй завесці. Шчаслівец, яму ўдалося лепш за шмат іншых справіцца з жыццёвымі цяжкасцямі і нягодамі, і, хоць да сям'і ён ставіўся строга і патрабавальна і трымаў усіх пад пятою, дзеці, акрамя аднаго, душы не чулі ў бацьку. Калі ў доме рабілася цяжка з хлебам, ён абыходзіўся без хлеба, калі перад ім паўставаў выбар — самому абзавесціся сім-тым з адзежы або купіць каму з яго атожылкаў, ён сам абыходзіўся старой. Што ні кажы, а гэта больш важкі доказ любові, чым мільён такіх лёгкіх на раздачу пацалункаў. Натурай ён быў вельмі запальчывы і аднойчы забіў чалавека. Яму пашанцавала: чалавек той быў не мясцовы — англічанін, а ў гавані Дан-Леагер стаяў карабель, гатовы адплысці ў Новую Зеландыю.

Фіёна падышла да дзвярэй кухні і гукнула:

— Вячэраць!

Адзін за адным прыйшлі хлопчыкі, Фрэнк увайшоў апошні з бярэмам дроў, якое ён зваліў у скрыню, што стаяла каля пліты.

Пэдрайк апусціў Мэгі на падлогу, пайшоў у другі канец кухні і сеў у тарцы збітага з простых дошак абедзеннага стала, хлопчыкі паселі па баках, а Мэгі ўскараскалася на драўляную скрынку, якую бацька перад гэтым паставіў на

крэсла, што стаяла поруч з ім. Фія раскладала ежу на талеркі на сваім рабочым століку каля пліты — так хуценька і спрытна, што дзе там афіцыянту, і падавала па дзве талеркі адразу — спярша Пэдзі, свайму мужу, потым Фрэнку, тады ўжо па старшынству хлопчыкам і Мэгі, а апошняю паставіла сабе.

— Гэ! Стушанае мяса! — скрывіўся Сцюарт, узбройваючыся ножыкам і відэльцам. — Навошта вы назвалі мяне амаль як гэту ежу?

— Не балбачы, бяры еш, — буркнуў бацька.

Талеркі былі вялікія, поўныя да самых краёў — вараная бульба, тушаная ягняціна, бабы, толькі раніцай сарванья з градкі, і ўсё — шчодрымі порцыямі. Хоць часам хто-небудзь з дзяцей прыглушана стагнаў і чмыхаў носам, усе, нават Сцю, нічога не пакінулі ў талерках і чысценька выцерлі іх хлебам, а пасля з’елі яшчэ па некалькі лустак хлеба, намазаных маслам і варэннем са свайго агрэсту. Фія прысела да стала, праглынула сваю долю ежы, паспешліва вярнулася да століка каля пліты і расклала ў глыбокія талеркі вялікія кавалкі слоенага пудынг, на які не пашкадавала ні цукру, ні варэння. Кожны кавалак яна шчодра заліла гарачым заварным крэмам, які яшчэ дыміўся парай, і зноў пачала тупаць ад пліты да стала з дзвюма талеркамі ў руках. Нарэшце, перавёўшы дыханне, села сама — гэтае блюда ёй можна ўжо было есці без спешкі.

— Ой, як здорава! Запяканка з варэннем! — закрычала Мэгі і пачала разграбаць лыжкай жоўты крэм, пакуль у ім не праступілі ружовыя разводкі варэння.

— То ж, Мэгі, дачушка, твой дзень нараджэння, вось мама і спякла табе твой любімы пудынг, — з усмешкаю сказаў бацька.

Цяпер ужо ніхто не бурчаў у сваю талерку — які б ні ўдаўся пудынг, яго з'елі са смакам. Сям'я Кліры была ахвочая да салодкага.

Хоць ежа была багатая і спажывуная, ніхто не меў ні фунта лішняй вагі. Усё, што з'ядалася, перагарала ў працы альбо ў гульні. Дарамі гарода і саду яны проста ласаваліся, а для падтрымкі сіл і энергіі елі хлеб, бульбу, мяса, мучное печыва.

Потым Фія наліла кожнаму ў кубак чаю з вялізнага чайніка, і ўсе яшчэ больш за гадзіну не ўставалі з-за стала — гутарылі, пілі чай, чыталі; Пэдзі, пыхкаючы люлькай, з галавой акунуўся ў нейкую кнігу, узятую ў бібліятэцы, Боб не адрываў вачэй ад другой, Фія безупынна падлівала чаю ў кубкі, а малыя складалі планы на заўтра. У школьнікаў пачаліся доўгія летнія канікулы; хлопчыкі атрымалі свабоду, і ім не цяпелася хутчэй узяцца за сваю долю працы ў доме і ў агародзе. Бобу належала падфарбаваць, дзе трэба, знадворку сцены дома; Джэку з Х'югі — прыбіраць каля кладу дроў і надворных будынкаў; Сцюарту даручылі даглядаць агарод — усё гэта дзіцячая гульня ў параўнанні з жахлівымі буднямі школы. Час ад часу Пэдзі адрываў галаву ад кнігі і даваў дадатковае заданне, але Фія маўчала, а Фрэнк, стомлена асеўшы на крэсле, прагна піў чай.

Нарэшце Фія дала Мэгі знак перасесці на высокую табурэтку, перавязала ёй нанач валасы тонкімі каснікамі з абрэзкаў і адправіла яе, Сцю і Х'югі спаць; Джэк з Бобам папрасілі ў яе дазволу пакарміць сабак і выйшлі на двор; Фрэнк панёс Мэгіну ляльку на кухонны стол і пачаў прыклеіваць ёй валасы. Пэдрайк пацягнуўся, загарнуў кнігу і паклаў люльку ў вялікую пералівістую ракавіну паўа, што служыла яму попелніцай.

— Ну, маці, я іду спаць.

– Добрай ночы, Пэдзі.

Фія прыняла з абедзеннага стала посуд, зняла з кручка на сцяне вялікі ацынкаваны таз, паставіла на другім канцы кухоннага стала, узяла з пліты цяжкі чыгун і наліла ў таз гарачай вады. Над ім заклубілася пара. Са старой бляшанкі зпад газы Фія падліла халоднай, павадзіла ў вадзе драцяной сетачкай з мылам і ўзялася мыць і паласкаць пасуду, памытыя талеркі ставіла адным краем на кубкі.

Фрэнк варажыў над лялькай не паднімаючы галавы, але калі на стале вырасла груда чыстых талерак, ён моўчкі падняўся, узяў ручнік і пачаў іх выціраць. У тым, як ён спрытна круціўся між кухонным сталом і пасуднай шафкай, угадвалася даўняя звычка. Для яго з маці гэта была тайная і не зусім бяспечная гульня, бо найстражэйшым правілам, якое ўстанавіў у сям’і Пэдзі, было належнае размеркаванне абавязкаў. Хатняя праца – справа жаночая, вось і ўсё. Ніхто з членаў сям’і мужчынскага полу не павінен быў прыкладаць руку да чаго-небудзь, што ўваходзіла ў абавязак жанчыны. Але кожны вечар пасля таго, як Пэдзі ішоў спаць, Фрэнк дапамагаў маці. І Фія, быццам уступаючы з ім у змову, знарком адкладала мыццё пасуды да таго моманту, калі са спальні пачуецца, як пляснучца на падлогу мужавы пантофлі. Раз Пэдзі скінуў пантофлі, яго да раніцы на кухні ўжо не ўбачыш.

Фія з пяшчотай глянула на Фрэнка:

– Не ведаю, што б я рабіла без цябе. Але табе хопіць ужо. А то да раніцы як след не адпачнеш.

– Што ты, мама. Не памру ж я ад таго, што вытру яшчэ дзве-тры талеркі. А табе хоць крышачку лягчэй.

– Гэта мая работа. Я не скарджуся.

– Так і хочацца раптам разбагацець, каб ты магла наняць прыслугу.

— Пустыя мары! — Фія выцерла кухонным ручніком пачырванелыя мыльныя рукі, узялася за паясніцу і перавяла дух. Са смутнай трывогай паглядзела на сына — адчула ў яго словах горкую крыўду на лёс, а не звычайную незадаволенасць рабочага чалавека сваёй цяжкай доляй. — Ты, Фрэнк, так высока ў думках не забірайся. Да добра гэта не давядзе. Мы людзі рабочыя і, значыць, разбагацець ці мець прыслугу не можам. Задаволься тым, хто ты ёсць і што маеш. Гаворачы так, ты абражаеш тату. Сам ведаеш. Ён не п'е, у карты не гуляе, да сёмага поту працуе на нас. Ніводзін грош, які зарабляе, не хавае ад нас у кішэні. Усё да апошняга аддае нам.

Мускулістыя плечы Фрэнка нецяярліва перасмыкнуліся, смуглы твар пасуравеў.

— А што тут благога — хацець ад жыцця нечага лепшага, чым нудная цяжкая праца? Не разумею, што тут няправільнага, чаму нельга хацець, каб у цябе была прыслуга?

— Нельга таму, што такога быць не можа! Ты ж ведаеш, у нас няма грошай, каб плаціць за цябе ў школе, а раз ты не маеш магчымасці вучыцца, як ты можаш стаць кімсьці большым за простага рабочага? Па тваёй мове, вопратцы, тваіх руках відаць, што ты зарабляеш сабе на хлеб працай. Але мазалі на руках не ганьба. Як кажа тата: у каго рукі ў мазалях, у таго чыстае сумленне.

Фрэнк моўчкі паціснуў плячамі. Пасуду ўсю прыбралі; Фія дастала свой кошык з шывом і села ў мужава крэсла каля агню, а Фрэнк зноў заняўся лялькай.

— Бедная Мэгі! — раптам сказаў ён.

— Чаму?

— Сёння, калі гэтыя лайдакі калечылі яе ляльку, яна стаяла і так плакала, быццам увесь свет вакол яе разляцеўся

на кавалкі. — Ён зірнуў на ляльку, у якой былі ўжо прыклеены валасы. — Агнеса! Дзе яна толькі выкапала такое імя?

— Відаць, чула, як я неяк раскажвала пра Агнесу Фортэск'ю-Смайс.

— Калі я аддаў ёй ляльку, яна зазірнула ў пустую галаву і ледзь не памерла ад жаху. Нешта ў вачах у лялькі здалося ёй страшным, не ведаю што.

— Мэгі заўсёды бачыць тое, чаго няма.

— Шкада, што не хапае грошай, каб паслаць усіх малых у школу. Яны ўжо досыць кемныя.

— Ох, Фрэнк! Жаданні — не коні, на іх не паскачаш. — Рукой, якая крыху дрыжала, Фія правяла па вачах і ўваткнула іголку ў клубок шэрай воўны. — Больш не магу. Стамілася так, што ў вачах дваіцца.

— Кладзіся спаць, мама.

— Вось толькі падкладу трохі дроў.

— Я сам зраблю, мама. — Фрэнк устаў з-за стала і асцярожна паклаў ляльку за бляху для пірагоў, што стаяла на пасуднай шафцы. Ён, праўда, не апасаўся, што малыя зноў паквапяцца на яе — яго кары яны баяліся больш, чым бацькавай, бо ў ім таілася нейкая злосць. Ён ніколі не даваў ёй волі пры маці ці сястры, але хлопчыкі ўжо не раз адчулі яе на сабе.

З болем у сэрцы пазірала Фія на сына — у ім адчуваліся нейкая лютасць і адчай, прадвеснікі бяды. Эх, каб Фрэнк з Пэдзі лепш ладзілі між сабой! Але яны ніколі не сыходзяцца ў думках, вечна спрачаюцца. Магчыма, Фрэнк занадта клапаціцца пра яе, Фію, можа, крыху залішне ёй адданы. Калі яно так, дык вінавата яна сама. Але ж гэта — сведчанне таго, што ён добры і ў сэрцы яго любоў. Ён толькі хоча хоць крышачку аблегчыць ёй жыццё. І зноў Фіі да болю захацелася

хутчэй дажыць да таго дня, калі Мэгі падрасце і зніме з плячэй Фрэнка гэту нялёгкую ношу.

Яна ўзяла са стала маленькую лямпу, але зараз жа паставіла на месца і падышла да пліты, каля якой Фрэнк сядзеў на кукішках — клаў дровы ў зяпу топкі і соўгаў засланкай. На белай скуры перадплечча надзьмуліся вены, прыгожыя кісці рук — у чорных прожылках гразі, якую нічым нельга было змыць. Фія нясмела працягнула руку і асцярожна адвяла ад вачэй яго простыя чорныя валасы; большай праявы пяшчоты ад яе наўрад ці чакаць было можна.

— Добрай ночы, Фрэнк, дзякуй табе.

Фія выйшла праз дзверы, што вялі ў жылыя пакоі, і ад яе лямпы на сценах кружыліся і гойсалі цені.

Першай была спальня Фрэнка і Боба. Фія ціхенька штурхнула дзверы, вышэй падняла лямпу, і пляма святла ўпала на двухспальны ложак у куце. Боб ляжаў на спіне, млява раскрыўшы рот, дрыжаў і пацепваўся ў сне, як сабака; яна падышла да ложка і павярнула Боба на правы бок, пакуль на яго яшчэ не зусім наваліўся кашмарны сон, хвілінку пастаяла, пазіраючы на сына. Як ён падобны тварам да бацькі!

У суседнім пакоі Джэк з Х'югі перапляліся адзін з адным ледзь не ў жгут. Разбойнікі няшчасныя! Так і карціць ім урэзаць якую-небудзь штуку, але ж гэта не ад благога намеру. Фія дарэмна спрабавала разняць іх, хоць бы крышачку паправіць пасцель — дзве рыжыя кучаравыя галоўкі ўпарта прыціскаліся адна да адной. Фія ціха ўздыхнула і здалася. Дзіўна, як ім удавалася прачынацца свежанькімі пасля такога сну, ды, відаць, гэта ім толькі на карысць.

Пакой, у якім спалі Мэгі і Сцюарт, быў змрочны, нейкі бязрадасны — нудны карычневы колер сцен, на падлозе

такога ж колеру лінолеум, нідзе ніводнай карціны. Усё як і ў астатніх спальнях.

Сцюзарт ляжаў ніцма, і яго амаль не было відаць, толькі абцягнуты начной кашуляй маленькі азадак вытыркаўся зпад коўдры там, дзе павінна была ляжаць галава; Фія намацала галаву — як заўсёды, ён уткнуўся лбом у калені, і з трывогай падумала, што гэтак можна і задыхнуцца. Асцярोजना правяла рукой па прасціне і спахмурнела. Зноў мокрая! Што ж, давядзецца пачакаць да раніцы — тады ўжо і падушка, вядома, стане мокрая. Ён заўсёды так — перавернецца і зноў. Ну, не так ужо і кепска — на пяцярых хлопчыкаў адзін такі.

Мэгі скруцілася ў клубочак, засунуўшы вялікі палец у рот, вакол яе рассыпаліся валасы з уплеценымі ў іх стужачкамі-абрэзкамі. Адзіная дачка. Перш чым пайсці, Фія бегла глянула на Мэгі; Мэгі для яе не была тайнай — яна жаночага племені. Фія загадзя ведала, які яе чакае лёс, не зайздросціла ёй, не шкадавала. Хлопчыкі — зусім іншая справа; яны — цуд, яны мужчыны, якія ў выніку нейкай алхіміі ўзніклі з яе жаночай істоты. Нялёгка гэта, калі ў хаце няма каму памагчы, але хлопчыкі вартыя таго. У асяроддзі, да якога належаў Пэдзі, яго больш за ўсё паважалі за сыноў. Калі ў цябе ёсць сыны, значыць, ты сапраўдны чалавек і мужчына.

Фія нячутна зачыніла дзверы сваёй спальні, паставіла лямпу на камоду. Жвавыя пальцы прабеглі зверху ўніз па тузінах маленечкіх гузікаў, ад высокага каўняра да бёдраў, потым сцягнулі абодва рукавы, тады Фія адсунула да локцяў ліф сукенкі і, няспрытна, выгінаючыся, улезла ў доўгую фланелевую начную сарочку. І толькі ўжо прыстойна ўкрытая, зусім скінула сукенку, панталоны і слаба зашнураваны карсет. Распаліся скручаныя раніцой у тугі вузел залацістыя валасы, шпількі, усе да адной, апынуліся ў

ракавіне паўа, што стаяла на камодзе. Але нават і гэтым прыгожым, густым і бліскучым, простым, без адзінай звількі, валасам не дадзена было свабоды – Фія закінула за галаву рукі і таропка запляла іх у касу. Потым, мімаволі затаіўшы дыханне, павярнулася да ложка, але Пэдзі ўжо спаў, і яна з палёгкай уздыхнула. Не тое каб ёй бывала непрыемна, калі Пэдзі ў настроі, – як палюбоўнік ён і сарамлівы, і пяшчотны, і ўважлівы. Але пакуль Мэгі не падрасце гадочкі на два-тры, было б цяжкавата мець яшчэ дзяцей.

2

У нядзелю Кліры выпраўляліся ўсёй сям'ёй у царкву, але Мэгі пакідалі дома з кім-небудзь са старэйшых хлопчыкаў, і яна з нецярпліваасцю чакала таго дня, калі і яе пачнуць браць з сабой. Пэдрайк Кліры прытрымліваўся думкі, што малым дзецям трэба сядзець у сваім доме, а не хадзіць па чужых, хай нават і божых дамах. Вось паступіць Мэгі ў школу, навучыцца сядзець ціха, тады хай і ходзіць у царкву. Не раней. І кожную нядзелю дзяўчынка самотна стаяла ля куста ядлоўцу каля пярэдняй брамкі, у той час як уся сям'я гурмой расаджвалася на старой калымазе, а брат, якому было даручана глядзець малую, стараўся зрабіць выгляд, што для яго няма лепшай уцехі, чым прапусціць месу. З усіх Кліры адзін Фрэнк сапраўды цешыўся магчымасцю пабыць нарэшце аднаму.

Рэлігія ў жыцці Пэдзі займала асаблівае месца. Каталіцкая царква неахвотна дала згоду на яго шлюб з Фіёнай Армстронг, бо дзяўчына належала да англіканскай царквы; дзеля Пэдзі яна пакінула сваю веру, але веру мужава прыняць адмовілася. Цяжка сказаць, з якой прычыны; магчыма, таму, што Армстронгі паходзілі са старадаўняга роду першых пасяленцаў, якія няўхільна трымаліся

англіканства, тады як Пэдзі быў навічок-імігрант, без граша ў кішэні, ды яшчэ родам з той часткі Ірландыі, якая не падпала пад англійскую ўладу. Армстронгі пасяліліся ў Новай Зеландыі задоўга да першых «афіцыйных» каланістаў, і гэта паслужыла найлепшым пропускам у асяроддзе каланіяльнай арыстакратыі. З пункту гледжання бацькоў і сваякоў Фіі яе шлюб быў ганебным мезальянсам.

Новазеландскі клан Армстронгаў быў заснаваны Родэрыкам, і гісторыя яго заснавання даволі цікавая.

Пачалося ўсё з падзеі, якая адгукнулася ў Англіі мноствам непрадбачаных вынікаў — з амерыканскай вайны за незалежнасць. Да 1776 года брытанскія караблі штогод перапраўлялі ў Вірджынію і абедзве Караліны больш як тысячу дробных злачынцаў, прададзеных па кантракту на прымусовую працу, якая была нічым не лепшая за рабства. У тыя часы брытанскае правасуддзе было жорсткім і бязлітасным: забойства, падпал, загадкавае злачынства — «фальшывае цыганства» і крадзеж на суму большую за шылінг караліся смерцю на шыбеніцы. За драбнейшыя злачынствы карай была пажыццёвая ссылка ў Паўночную ці Паўднёвую Амерыку.

Але ў 1776 годзе доступ у Амерыку быў закрыты, і Англія апынулася ў цяжкім становішчы: колькасць асуджаных хутка расла, а дзець іх не было куды. Усе турмы былі перапоўненыя, і «лішак» затаўклі ў плавучыя вязніцы, што гнілі на вадзе ў вусцях рэчак. Трэба было штосьці рабіць, і такі зрабілі. З вялікай неахвотай, бо давялося патраціць некалькі тысяч фунтаў стэрлінгаў, капітану Артуру Філіпу загадалі адплысці да Вялікай Паўднёвай Зямлі. Ішоў 1787 год. Адзінаццаць караблёў павезлі больш за тысячу катаржан, ды яшчэ матросаў, афіцэраў і атрад марской пяхоты. Падарожжа зусім не нагадвала якую-небудзь слаўную адысею

шукальнікаў свабоды. У канцы студзеня 1788 года, праз восем месяцаў пасля адплыцця ад берагоў Англіі, флот капітана Філіпа кінуў якар у заліве Ботані-Бэй. Яго Вар'яцкая Вялікасць Георг Трэці знайшоў новую звалку для сваіх злачынцаў – калонію Новы Паўднёвы Уэльс.

У 1801 годзе, ледзь Родэрыку Армстронгу споўнілася дваццаць, яго прыгаварылі да пажыццёвай ссылкі. Пазнейшыя пакаленні Армстронгаў сцвярджалі, што ён паходзіў ад сомерсецкіх дваран, якіх ушчэнт разарыла амерыканская рэвалюцыя, і што ніякага злачынства ён не ўчыняў, але ніхто з яго нашчадкаў ніколі сур'ёзна не спрабаваў прасачыць мінулае свайго славутага продка. Яны толькі грэліся ў праменнях яго славы і патроху сёе-тое прыдумлялі.

Якімі б ні былі яго радаслоўная і становішча ў Англіі, Родэрык Армстронг быў дзікай, неўтаймаванай натуры. За восем жахлівых месяцаў плавання ў Новы Паўднёвы Уэльс малады вязень паказаў крайнюю ўпартасць і незгаворлівасць, а яшчэ больш вылучыўся ў вачах карабельнага начальства рашучым нежаданнем паміраць. Пасля прыбыцця ў 1803 годзе ў Сідней ён зусім расперазаўся, і яго адправілі на востраў Норфальк у турму для непапраўных. Але і там з ім не было зладу. Яго марылі голадам; кідалі ў мураваную адзіночку, такую цесную, што нельга было ні стаяць, ні сядзець, ні ляжаць; яго білі бізунамі – аж скура лопалася і мяса ператваралася ў крывавае месіва; прыкоўвалі да нізкай скалы ў моры так, што ён ледзь не тапіўся. А ён смяўся з іх – адна скура ды косці ў брудных лахманах, без ніводнага зуба ў роце, увесь у рубцах і шрамах, але поўны ўнутранага агню, агню выкліку і нянавісці, які, здавалася, нічым нельга патушыць. Дзень ён пачынаў з таго, што загадваў сабе не

паміраць, а канчаў пераможным смехам ад радасці, што выжыў.

У 1810 годзе яго разам з партыяй кайданнікаў паслалі на Ван-Дзьемаву Зямлю прасякаць дарогу ў цвёрдым, як жалеза, пясчаным грунце за Хобартам. Ледзь толькі выпаў зручны момант, ён сваёй кіркаю прабіў дзірку ў грудзях начальніка коннага канвою; ён і яшчэ дзесяць катаржнікаў люта расправіліся з пяццю астатнімі канваірамі – цяля за цяляй зразалі ў іх з касцей мяса, пакуль тыя не сканалі ў страшнай перадсмяротнай агоніі. Бо і катаржнікі, і іхнія вартавыя ператварыліся амаль у звяроў, у першабытных дзікуноў, у іх пачуццях нічога чалавечага ўжо не засталася. Родэрык Армстронг не мог проста так ратавацца ўцёкамі, нічым не адплаціўшы сваім катом альбо пакараўшы іх толькі хуткай смерцю, таксама як раней не мог прымірыцца з доляй катаржніка.

Захапіўшы з сабой знойдзеныя ў забітых салдатаў ром, хлеб і вяленае мяса, адзінаццаць уцекачоў пад ледзяным дажджом прадраліся праз доўгія мілі лясных гушчароў і выйшлі да марскай базы кітабоў – да Хобарта, а там укралі баркас і без ежы, без вады, без ветразяў паплылі цераз Тасманаву мора. Калі хвалі прыбілі баркас да дзікага заходняга берага Паўднёвага вострава Новай Зеландыі, жывыя засталіся толькі Родэрык Армстронг і яшчэ двое. Сам ён ніколі не расказваў пра тое неверагоднае падарожжа, але людзі шапталіся, што тройца гэтая таму і выжыла, што забіла і з’ела сваіх слабейшых спадарожнікаў.

Усё гэта здарылася ўсяго праз дзевяць гадоў пасля высылкі Родэрыка з Англіі. Ён быў яшчэ малады, але выглядаў на шэсцьдзсят. Да 1840 года, калі ў Новую Зеландыю прыбылі першыя пасяленцы, якія мелі афіцыйны дазвол англійскіх улад, ён адхапіў ужо сабе землі ва ўрадлівай

Кентэрберыйскай акрузе на Паўднёвым востраве, «ажаніўся» з дзяўчынай-маоры і пусціў на свет трынаццаць прыгожых паўеўрапейцаў, паўпалінезійцаў. А да 1860 года Армстронгі належалі ўжо да каланіяльнай арыстакратыі, пасылалі сваіх атожылкаў мужчынскага полу на вучобу ў Англію і сваім каварствам і прагай да нажывы доказна пацвердзілі, што яны сапраўды патомкі незвычайнай і грознай асобы. У 1880 годзе ўнук Родэрыка Джэймс стаў бацькам Фіёны – адзінай дачкі сярод яго пятнаццаці дзяцей.

Калі ёй цяпер і неставала суровых пратэстанцкіх абрадаў, да якіх яна прывыкла ў дзяцінстве, Фіёна ніколі ў гэтым не прызнавалася. Яна зусім цярпіма ставілася да рэлігійных перакананняў Пэдрайка, разам з ім хадзіла на нядзельную месу, сачыла, каб дзеці пакланяліся толькі каталіцкаму богу. Але ад таго, што сама яна каталіцтва не прыняла, нейкіх дробязей бракавала – ніхто не маліўся ні перад ядой, ні перад сном, і наогул у будні ніякай набожнасці ў доме не адчувалася.

Калі не лічыць адзінай паездкі ў Вэгайн паўтара года назад, Мэгі ніколі не адыходзіла ад дома далей як да свірна з кузняй у лагчыне. Раніцай свайго першага школьнага дня яна так расхвалявалася, што пасля сьнеданьня званітавала, і яе паспешліва занеслі ў спальню пераадзець. Хуценька вылузалі дзяўчынку з цудоўнага зусім новенькага цёмна-сіняга касцюмчыка з белым шырокім матроскім каўняром, нацягнулі на яе ўжо абрыдлую карычневую фланелевую сукенку з высокім каўняром на гузіках, які, здавалася, вось-вось задушыць яе.

– І, прашу небам, Мэгі, другі раз, калі цябе занудзіць, не сядзі за сталом, пакуль ужо позна, і мне, апрача ўсяго, давядзецца яшчэ і прыбіраць за табою і ўсё такое іншае! А

цяпер не марудзь, бо, калі спознішся да званка, сястра Агата, пэўна ж, адлупцуе цябе. Паводзь сябе добра, слухайся братоў.

Каля варотаў Боб, Джэк, Х'югі і Сцю падскоквалі ўжо ад нецярплінасці, калі Фія нарэшце выпхнула Мэгі за дзверы, паклаўшы ў старую школьную сумку яе снеданне – некалькі сандвічаў з джэмам.

– Гайда, Мэгі, а то спознімся! – крыкнуў Боб і пашыбаваў па дарозе.

Мэгі кінулася даганяць хлопчыкаў, якія паспелі ўжо ладна адысціся.

Было толькі крыху больш за сем гадзін раніцы, але сонца ўжо некалькі гадзін лашчыла зямлю; там, дзе на траву не падаў густы цень, раса высахла. У Вэгайн вяла грунтавая дарога, прарэзаная глыбокімі каляінамі ад колаў – два цёмна-чырвоныя гліністыя палкі, падзеленыя шырокай стужкай ярка-зялёнай травы. А ў высокай траве абапал дарогі, дзе акуратныя штыкетнікі закрывалі доступ у чужыя ўладанні, густа цвілі белыя калы і аранжавыя настуркі.

Боб, як заўсёды, калі выпраўляўся ў школу, першую частку дарогі прайшоў па версе суседскіх парканаў з правага боку і сваю скураную сумку нёс не цераз плячо, а на галаве. Левы паркан належаў Джэку, а сама дарога аддавалася ва ўладу траім малодшым Кліры. На вяршыні высокага крутога ўзгорка, куды дзеці ўзабраліся з лагчыны, у якой стаяла іх кузня, – там, дзе Робертсанава дарога злучалася з дарогай на Вэгайн, яны на момант спыніліся, каб перавесці дух, і на фоне ўсеянага пушыстымі воблачкамі неба ярка заззялі пяць рыжых галовак. Тут была самая лепшая частка дарогі, і, узяўшыся за рукі, яны подскакам панесліся ўніз па травяністым схіле, пакуль вяршыня не схавалася за густым перапляценнем кветак, і вельмі шкадавалі, што няма часу

пракрасціся пад паркан містэра Чэпмена і адтуль лавінай скаціцца да самага нізу.

Ад дома Кліры да Вэгайна было пяць міль, і, калі Мэгі нарэшце ўбачыла наперадзе тэлеграфныя слупы, у яе ўжо дрыжалі каленкі і спаўзлі гольфікі. Прыслухоўваючыся, ці не звініць ужо школьны званок, Боб раз-пораз азіраўся на малую — тая ледзь ужо тупае, падцягвае штонікі і час ад часу цяжка ўздыхае. Яе ружовы тварык у аправе густых валасоў неяк дзіўна збялеў. Уздыхнуўшы, Боб правёў мокрымі далонямі па сваіх кароткіх штанах.

— Давай сюды, Мэгі, я панясу цябе на плячах, — сказаў ён і працяў сваіх братаў позіркам — каб не думалі, што ён раптам зрабіўся такі ўжо чулівы.

Мэгі ўскараскалася яму на спіну, падцягнулася вышэй, абхапіла братаву паясніцу нагамі і шчасліва прыхінулася галавой да яго пляча. Цяпер можна з прыемнасцю паглядзець на Вэгайн.

Але не так ужо шмат на што было глядзець. Крыху, можа, большы за вялікую вёску, Вэгайн у беспарадку расцягнуўся абапал дарогі з гудронавай паласой пасярэдзіне. Самым вялікім будынкам тут была гасцініца — двухпавярховая, з навесам ад сонца перад фасадам і — на слупах — уздоўж сцёкавай канавы. Другім па велічыні быў універсальны магазін, які таксама мог пахваліцца цяністай паветкай ды яшчэ дзвюма драўлянымі лаўкамі пад заваленымі ўсякай усячынай вітрынамі — каб праходы мог крыху адпачыць. Перад муніцыпалітэтам, масонскім домам, узвышаўся флагшток, і на яго вяршыні пад настырным ветрыкам трапятаўся патрапаны і выцвілы брытанскі флаг. Гарадок яшчэ не меў гаража — «бясконныя экіпажы» былі яшчэ рэдкасцю, але за кузняй, што прымасцілася ў суседстве з муніцыпалітэтам, да вадапойнага карыта каля стайні

прыткнулася бензінавая калонка. Толькі адзін дом у гарадку рэзка кідаўся ў вочы — нейкая дзіўная, зусім не англійскага выгляду ярка-сіняя крама; усе астатнія дамы былі афарбаваныя ў спакойны карычневы колер. Гарадская школа і англіканская царква стаялі бок у бок, якраз насупраць царквы кляштара Святога сэрца, дзе была парафіяльная школа.

Малыя Кліры ўжо таропка падышлі да універсальнага магазіна, як раптам зазваніў звон кляштарнай школы, і адразу яшчэ гусцей загудзеў звон, што вісеў на слупах перад гарадской школай. Боб прыпусціў трушком, і яны ўбеглі на пасыпаны жвірам двор, калі з паўсотні дзяцей ужо выстраіліся радамі перад маленечкай манашкай, якая трымала ў руцэ тонкую гнуткую палку, што ўзвышалася над яе галавой. Не чакаючы загаду, Боб павёў сваіх у бок ад агульнага строю і замёр на месцы, не зводзячы вачэй з дубца.

Не адразу можна было заўважыць, што кляштар Святога сэрца меў два паверхі, бо стаяў ён крыху воддаль ад дарогі за агароджай. Тры манашкі ордэна міласэрных сяцёр, якія складалі персанал школы, жылі на верхнім паверсе, там жа мясцілася і чацвёртая сястра — аканомка, толькі яна нікому не паказвалася на вочы; тры вялікія пакоі ўнізе служылі вучэбнымі класамі. Знадворку сцены чатырохвугольнага будынка апаясвала шырокая зацененая дахам веранда, і ў дождж вучням дазвалялася смірна пасядзець там у перапынак на гульні ці на другі сняданак, але сонечнымі днямі ніхто з дзяцей не смеў туды і нагою ступіць. Частка двара ляжала ў цяні раскідзістых смакоўніц, а за школай зямля паката спускалася да лужка, які з гонарам называлі «крыкетным полем», — тут сапраўды іншы раз гулялі ў крыкет. Боб з братамі нерухома стаялі на месцы, не звяртаючы ўвагі на прыглушаныя смешкі астатніх вучняў, якія адзін за адным

рушылі ў памяшканне пад гукі гімна «Вера бацькоў нашых» — яго вызвоньвала на дзвынклівым фартэпіяна сястра Кэтрын. Толькі калі апошні вучань знік за дзвярыма, ажыла датуль нібы скамянелая постаць сястры Агаты, і, уладна размятаючы жвір саржавым падолам спадніцы, манашка павярнулася і пайшла туды, дзе яе чакалі малыя Кліры.

Мэгі ўтаропіла на яе шырока расплюшчаныя вочы, бо ніколі яшчэ не бачыла манашак. Відовішча было сапраўды незвычайнае; чалавечага — толькі тры лапікі: твар і кісці рук, астатняе — крухмальны каптур з нагруднікам, якія аж ззялі белізной на яе чорна-чорным шматслойным убранні; цяжкая нізка драўляных гарошын ружанца, што звісала з жалезнага колца, якое счэплівала шырокі скураны пояс вакол поўнага стану манашкі. Скура ў сястры Агаты была трывалага чырвонага колеру ад залішняй цягі да чысціні і ад вострых, як лязо нажа, краёў каптура, што быццам рамай абхопліваў пярэдняю частку галавы, нібы адсякаючы ад тулава тое, што ўжо цяжка было назваць тварам; кароценькія пучкі валасоў тырчалі вакол падбародка, які пад бязлітасным ціскам каптура зрабіўся дваіны. Губы былі ледзь прыкметныя, сашчэмланыя ў нітачку — ад вялікага клопату быць хрыстовай нявестай у гэтай захалуснай калоніі, дзе нават поры года і тыя — шыварат-навыварат; манаскі зарок яна давала не тут, а ў далёкім мілым сэрцу і ціхім Кіларнійскім абацтве болын як паўвека назад. Круглая сталёвая аправа акулераў бязлітасна выціснула на крылах яе носа дзве пунсовыя ўмяціны, а праз шкельцы падазрона пазіралі бякла-блакітныя злосныя вочы.

— Ну, Роберт Кліры, чаму ты спазніўся? — спыталася, як прагаўкала, манашка скрыпучым голасам, даўно ўжо пазбаўленым ірландскай мяккасці.

— Прабачце, сястра, — без ніякага выразу адказаў Боб, не зводзячы сваіх блакітна-зеленаватых вачэй з кончыка дубца, які пагойдваўся над галавой сястры Агаты, бо рукі яе дрыжалі.

— Чаму ты спазніўся? — паўтарыла яна пытанне.

— Прабачце, сястра.

— Сёння першая раніца новага навучальнага года, Роберт Кліры, і я спадзявалася, што хоць сёння ты пастараешся прыйсці ў час.

Мэгі кінула ў дрыжыкі, але, набраўшыся духу, яна прапішчала:

— Ой, сястра, гэта ўсё праз мяне.

Бледна-блакітныя вочкі адхіснуліся ад Боба і, здавалася, наскрозь працялі самую душу дзяўчынкі, а тая з наіўнай прастатой дзіцяці пазірала на манашку, не ведаючы, што парушыла першае правіла ў смяротным і вечным паядынку паміж настаўнікам і вучнем: ніколі сам не лезь з тлумачэннямі. Боб паспешліва брыкнуў Мэгі па назе, і яна збянтэжана пакасілася на брата.

— Чаму праз цябе? — халодным і суровым тонам спыталася манашка — з Мэгі ніхто яшчэ так не гаварыў.

— Ну, мяне вырвала на ўвесь стол і аж на штонікі, і маме давялося мыць мяне і пераадзяваць, і праз мяне ўсе затрымаліся.

Ніводная рыса не зварухнулася на твары манашкі, толькі рот напяўся, як перакручаная спружына, ды кончык дубца апусціўся на два-тры пальцы ніжэй.

— Гэта яшчэ хто? — выпаліла сястра Агата, зірнуўшы на Боба, быццам раптам убачыла перад сабой невядомае і страшэнна агіднае насякомае.

— Прабачце, сястра Агата, гэта мая сястрычка Мэген.

— Дык расталкуй ёй надалей, Роберт, што існуюць рэчы, пра якія сапраўдныя лэдзі і джэнтльмены ніколі не ўпамінаюць. Ні пры якіх абставінах мы ніколі, ніколі не называем прадметы нашага сподняга адзення, і дзеці з прыстойных сем'яў ведаюць гэта з пялёнак. А цяпер дайце сюды вашы рукі, усе вы, усе.

— Але ж, сястра Агата, я адна ва ўсім вінаватая! — ледзь не заплакала Мэгі, працягваючы рукі далонямі ўгору. Дома яна тысячу разоў бачыла, як хлопчыкі строяць такія сцэны.

— Маўчаць! — прашыпела, павярнуўшыся да яе, манашка. — Мяне зусім не цікавіць, хто з вас вінаваты. Вы ўсе спазніліся, і ўсе будзеце пакараныя. Шэсць удараў, — з халодным задавальненнем вынесла яна прысуд.

З жахам пазірала Мэгі на выцягнутыя рукі Боба — яны зусім не дрыжалі, і раптам убачыла, як са свістам мільгануў у паветры дубец і ляснуў па самай сярэдзіне далоні, па найбольш далікатным і чулівым месцы. На скуры імгненна ўспыхнуў барвовы рубец; другі ўдар прыйшоўся туды, дзе пачыналіся пальцы — яшчэ больш адчувальнае месца, а трэці — па кончыках пальцаў, там скура была больш шчодро надзелена нервамі, чым дзе-небудзь, акрамя, можа, вуснаў. Вока ў сястры Агаты было меткае. Яшчэ тры ўдары дасталіся другой далоні Боба, і тады сястра Агата адарыла ўвагай Джэка, наступнага ў чарзе. Бобаў твар збялеў, але хлопчык ні разу не войкнуў, нават не варухнуўся, калі яго білі, таксама як і яго браты, калі падышла іхняя чарга, нават ціхі і кволы Сцю.

Дзеці ўбачылі, як узляцеў у паветра дубец над рукамі Мэгі, яна міжволі заплюшчыла вочы і не бачыла, як ён апусціўся. Але боль быў як выбух — нібы агнём прапаліла далонь да самых костачак; не паспела балючая хваля дакаціцца да локця, на руку Мэгі абрушыўся другі ўдар, і,

калі пякучы боль скалануў плячо, трэці ўдар, па кончыках пальцаў, працяў бодем цела дзяўчынкі да самага сэрца. Яна моцна сціснула зубы, прыкусіўшы ніжнюю губу, ад сораму і гордасці не плакала, ад гневу і абурэння такой несправядлівасцю не пажадала расплюшчыць вочы і зірнуць на сваю мучыцельку; урок яна засвойвала старанна, хай нават зразумела з яго не тое, чаму хацела навучыць манашка.

Да перапынку на сьнеданне боль у руках Мэгі нарэшце суняўся. Раніца прайшла як у тумане – спалоханая і разгубленая, дзяўчынка не разумела, што гаворыцца і робіцца навокал. У класе для самых малодшых яе штурхнулі на парту ў апошнім радзе, але суседку сваю яна заўважыла толькі пасля перапынку, які правяла ў зацішку на пляцоўцы для гульняў, скурчыўшыся за спінаю ў Боба і Джэка. Паслухаўшыся загаду Боба, яна нехаця з'ела хлеб з агрэставым джэмам, які дала ёй маці.

Калі пасля поўдня зноў празвінеў званок на заняткі і Мэгі знайшла сваё месца ў чарадзе вучняў, амаль знікла пялёнка туману, што засціла ёй вочы, і дзяўчынка пачала бачыць, што робіцца вакол яе. Вострая крыўда за ганебныя пабоі і цяпер яшчэ не прайшла, але Мэгі высока трымала галаву, робячы выгляд, быццам не заўважае, як таўкуць адна адну локцямі і перашэптваюцца дзяўчынкі.

Сястра Агата стаяла са сваім дубцом перад строем вучняў; сястра Дэклен хадзіла ўзад і ўперад за іх радамі; сястра Кэтрын села за фартэпіяна, што стаяла ля самых дзвярэй у класе для малодшых, і ў падкрэсленым рытме маршу зайграла «Наперад, Хрыстова воінства». Уласна кажучы, гімн гэты быў не каталіцкі, а пратэстанцкі, але вайна зрабіла яго агульным для ўсіх веравызнанняў. «Мілья дзеткі маршыруюць пад яго, як маленькія салдацікі», — з гордасцю падумала сястра Кэтрын.

Трэцяя манашка — сястра Дэклен была дакладная копія сястры Агаты, толькі на пятнаццаць гадоў маладзейшая, але ў сястры Кэтрын засталіся яшчэ нейкія рэшткі чалавечнасці. Ёй пайшоў толькі чацвёрты дзесятак, — яна была, вядома, ірландка, — і ранейшы запал не зусім яшчэ астыў у яе душы, яна і цяпер яшчэ з радасцю вучыла дзяцей і ў павернутых да яе з захапленнем тварыках бачыла нятленны вобраз Хрыстоў. Але яна вяла заняткі са старэйшымі вучнямі, бо сястра Агата лічыла, што яны ўжо досыць палупцаваныя і будуць паводзіць сябе прыстойна нават у маладой і мяккасардэчнай настаўніцы. Сама сястра Агата ўзяла сабе малодшы клас, каб з падатлівай дзіцячай гліны вылепіць якія захоча розумы і душы, а сярэднія класы аддала сястры Дэклен.

Надзейна ўкрытая ў апошнім радзе партаў, Мэгі нарэшце адважылася скоса зірнуць на сваю суседку. Яе нясмелы позірк сустрэў бяззубую ўсмешку і вялікія круглыя чорныя вочы на смуглявым твары, які крыху ільсніўся. Твар дзяўчынкі зачараваў Мэгі — яна прывыкла да светлай скуры і да вяснушак, бо нават у Фрэнка з яго чорнымі валасамі і вачамі твар быў зусім светлы; і Мэгі вырашыла, што яе суседка па парце самая прыгожая з усіх людзей, якіх яна бачыла.

— Як цябе завуць? — краем вуснаў прашаптала смуглявая прыгажуня, не перастаючы грызці кончык алоўка і выплёўваць пажаваныя шчэпачкі ў пустое гняздо для чарніліцы.

— Мэгі Кліры, — таксама шэптам адказала Мэгі.

— Гэй, ты там! — раптам спераду данёсся да яе рэзкі і грубы воклік.

Мэгі аж падскочыла на парце і пачала разгублена азірацца. Пачуўся глухі стук і лёгкі шолах — гэта ўсе дваццаць вучняў, як адзін, паклалі алоўкі і адсунулі ўбок

каштоўныя лісты паперы, каб можна было спадцішка аблакаціцца на парту. У Мэгі душа ўцякла ў пяткі — яна ўбачыла, што ўсе вочы павярнуліся ў яе бок. Сястра Агата шпарка крочыла да яе па праходзе між партамі, і Мэгі апанаваў такі страх, што, каб было як, яна б ратавалася ўцёкамі. Але за спінай была перагародка, што аддзяляла іхні клас ад сярэдняга, з бакоў яе цесна абступілі парты, а спераду стаяла сястра Агата. Ледзь не задыхаючыся ад жаху, Мэгі ўтаропіла на манашку шырока расплюшчаныя вочы — здавалася, яны занялі сабой увесь яе запалы тварык; далоні рук, што ляжалі на парце, безупынна сціскаліся і расціскаліся.

— Ты нешта сказала, Мэген Кліры.

— Так, сястра.

— І што?

— Сваё імя, сястра.

— Сваё імя? — усміхнулася сястра Агата і павярнулася да дзяцей, быццам была зусім упэўнена, што і яны падзяляюць яе пагарду. — Ці не праўда, дзеці, які гонар усім нам? Яшчэ адна Кліры ў нашай школе, і ёй не церпіцца хутчэй абвясціць усім сваё імя! — Манашка зноў павярнулася да Мэгі: — Падыміся, калі з табой гавораць, маленькая ты цёмная дзікунка! І працягни, калі ласка, рукі.

Мэгі насілу адарвалася ад лаўкі, доўгія кудзеркі ўпалі на твар і зноў адскочылі. У распачы яна пачала ламаць сабе пальцы, але сястра Агата стаяла нерухома і ўпарта чакала... Нарэшце Мэгі перасіліла сябе і выставіла наперад рукі, але калі над імі занёсся дубец, адхапіла іх, раскрыўшы рот ад жаху. Сястра Агата ўсадзіла свае пальцы ў густы пучок валасоў на макаўцы ў дзяўчынкі і прыцягнула яе твар да сябе, амаль усутыч са страшнымі акулярамі.

— Працягни рукі, Мэген Кліры.

Словы гэтыя былі сказаны далікатным, халодным і няўмольным тонам.

Мэгі раскрыла рот, і яе вырвала проста на ўбранне манашкі. Увесь клас спалохана ахнуў, а сястра Агата аслупянела, барвовая ад лютасці і ўтрапення, і гідкая жыжа паволі пацякла па складках чорнай тканіны на падлогу. І раптам па Мэгі заскакаў дубец, па чым папала, дзяўчынка ўскінула рукі, прыкрываючы твар, і, усё яшчэ адрыгваючы, забілася ў куток. Калі руцэ сястры Агаты не стала сілы размахваць дубцом, манашка паказала Мэгі на дзверы.

— Марш дамоў, агідная малая філістымлянка! — сказала яна, павярнулася на абцасах і прайшла ў клас сястры Дэклен.

Роспачны позірк Мэгі спыніўся на Сцю; той кіўнуў галавой, быццам кажучы: ідзі, раз загадана; у ласкавых вачах яго замільгацелі шкадаванне і спагада. Мэгі выцерла рот насоўкай, заплятаючыся нагамі, пайшла да дзвярэй і выйшла на школьны двор. Да канца заняткаў заставалася яшчэ два ўрокі; панура пабрыла дзяўчынка па вуліцы — ніякай надзеі на тое, што яе дагоняць хлопчыкі, не было, а пасля такога страшэннага ўзрушэння яна не магла сцяміць, дзе іх можна пачакаць. Давядзецца адной ісці дадому і самой усё сказаць маме.

Фія ледзь не пераляцела цераз Мэгі, калі, хістаючыся пад цяжарам поўнага мокрай бялізны кошыка, выйшла на задні ганак. Мэгі, унурыўшы галаву, сядзела на верхняй прыступцы, яе яркія кудзеркі зляпіліся, сукенка спераду ўся ў плямах. Фія апусціла непасільную ношу, глыбока ўздыхнула і адвяла ад вачэй Мэгі свавольную пасмачку валасоў.

- Ну, што здарылася? — стомлена папыталася яна.
- Мяне вырвала на сястру Агату.
- О, госпадзі! — сказала Фія і схапілася за паясніцу.

— І яшчэ мяне палкай білі, — прашаптала Мэгі, у вачах у яе стаялі непралітыя яшчэ слёзы.

— Вясёленькая гісторыя, што і казаць. — Фія ўхапіла кошык і пахісталася, шукаючы раўнавагі. — Я, Мэгі, розуму не дабярэ, што рабіць з табою. Вось прыйдзе тата, пабачым, што ён скажа. — І пайшла праз двор, туды, дзе пагойдвалася ўжо на вярхоўках палавіна памытай бялізны.

Мэгі паныла пацёрла далонямі твар, уставіла вочы ў спіну маці, тады паднялася з ганка і паплялася па сцежцы да кузні.

Дзяўчынка паявілася на парозе, калі Фрэнк заводзіў у стойла толькі што падкаваную гнядую кабылу містэра Робертсана. Ён азірнуўся і ўбачыў сястрычку, і на яго адразу нахлынулі страшныя ўспаміны пра яго ўласныя пакуты ў школе манашак. Мэгі была яшчэ такая маленькая, такая падзіцячы пухлявенькая, чыстая душой і мілая, але агеньчык у яе вачах груба загасілі, і ў іх затаілася такая туга, што ў той момант Фрэнк быў гатовы забіць манашку Агату. Забіць яе, насмерць, узяць пад дваіны падбародак і прыдушыць... Інструмент грывнуўся на дол, з голых плячэй зляцеў фартух; Фрэнк кінуўся да Мэгі.

— Што з табой, сястрычка? — спытаўся ён і нізка нахіліўся тварам да яе твару. Ад Мэгі прыкра тхнула рвотай, але ён перасіліў сябе і не адварнуўся.

— Ох, Фрэ... Фрэ... Фрэнк! — усхліпнула Мэгі. Тварык яе перакрывіўся, з вачэй, як прарваўшы гаць, хлынулі слёзы. Яна абхапіла Фрэнка за шыю, прыціснулася да яго і неяк дзіўна зарыдала — бязгучна, тужліва, як плакалі ўсе дзеці Кліры, ледзь толькі развіталіся з маленствам. На гэтую тугу цяжка глядзець, але яе нельга суняць ні ласкавым словам, ні пацалункам.

Калі Мэгі заціхла, Фрэнк узяў яе на рукі і панёс на кучу духмянага сена каля Робертсанавай гнядой кабылы, і яны сядзелі ўдваіх, адарваныя ад усяго свету, а кабыліны губы падбіралі сена па краях імправізаванай канапы. Мэгі прытуліла галоўку да голых, такіх гладкіх грудзей Фрэнка, і завіткі яе валасоў трапяталіся, калі, дзьмучы ў сена, гнядая моцна фыркала ад задавальнення.

— Чаму яна набіла нас усіх, Фрэнк? — запыталася Мэгі.
— Я ж сказала ёй, што ўсё праз мяне.

Фрэнк ужо не адчуваў паху — звыкся; ён выставіў руку і безуважна паглядзіў наздраватую храпу кабылы, а калі яна стала залішне цікаўнай, адштурхнуў убок.

— Мы, Мэгі, людзі бедныя — у гэтым уся прычына. Манашкі заўсёды ненавідзелі бедных вучняў. Яшчэ некалькі дзён паходзіш у гэту паганую, затхлую школу і ўбачыш, што сястра Эг прыдзіраецца не толькі да нас, Кліры, а і да Маршалаў і Макдональдаў таксама. Усе мы беднякі. А былі б багацеі і прыезджалі ў школу ў экіпажах, як О'Брайаны, дык усе гэтыя манашкі на задніх лапках вакол нас бегалі б. Але мы не можам падносіць царкве розныя арганы і пазалочаныя рызы альбо новенькія каляскі з коньмі гэтым святым сёстрам. Мы ж для іх ніхто. Што хочуць, могуць з намі рабіць.

Помню, адзін раз сястра Эг так узлавалася на мяне, што на ўсё горла крычала: «Ну заплач, усімі святымі прашу! Падай голас, Фрэнсіс Кліры! Войкні хоць разок, зрабі мне такую ласку, і я не буду больш цябе так моцна і так часта біць!»

Вось табе і яшчэ адна прычына, чаму яна нас ненавідзіць, — тут ужо мы Маршалам і Макдональдам нос уцерлі. Яна ніяк не можа прымусіць каго-небудзь з Кліры заплакаць. Думала, мы чаравікі будзем ёй лізаць. А я нашым сказаў, што зраблю з любым Кліры, калі ён хоць раз віскне, як яго б'юць,

ты і сама запомні гэта, Мэгі. Як бы моцна яна цябе ні біла, ты і піснуць не смей. Сёння ты плакала?

— Не, Фрэнк, — пазяхнуўшы, адказала Мэгі, павекі яе стуліліся, і вялікі палец пачаў тыцкацца па шчацэ, шукаючы рота.

Фрэнк апусціў сястру на сена і, усміхаючыся і мурлычучы сабе пад нос нейкую песеньку, зноў узяўся за молат,

Мэгі яшчэ спала, калі ў кузню ўвайшоў Пэдзі. Шыракаполы капялюш быў насунуты на самыя вочы, рукі па локаць у брудзе — сёння ён чысціў хлявы на малочнай ферме ў містэра Джармена. Ён азірнуў сына, які каваў калёсную вось, — вакол галавы Фрэнка віхрам кружыліся іскры, потым перавёў позірк на кучу сена, дзе скруцілася ў клубочак дачка, а Робертсанава гнядая звесіла пысу над самым яе тварам.

— Так і ведаў, што яна тут, — сказаў Пэдзі, адкінуў бізун і павёў свайго старога дэраша ў дальні канец свірна, дзе была стайня.

Фрэнк коратка кінуў і ўзняў на бацьку змрочны погляд, поўны няўпэўненасці і сумнення, які заўсёды так раздражняў Пэдзі, і зноў пачаў біць молатам па распаленай дабяла восі; яго голыя бакі блішчалі ад поту.

Пэдзі рассядлаў каня, завёў у стойла, наліў у адно з гнёздаў кармушкі вады, перамяшаў авёс з вотруб'ем і крыху разбавіў вадой. Конь удзячна запырхаў, сочачы, як яго гаспадар вывальвае корм у яслі, і праводзіў яго вачамі, калі, сцягваючы на хаду кашулю, Пэдзі пайшоў да вялікага карыта, што стаяла за дзвярыма кузні. Пэдзі памыў да плячэй рукі, твар, да пояса тулава, намачыўшы валасы і свае верхавыя брыджы. Насуха выціраючыся старым мяшком, ён пытална глянуў на сына:

— Мама сказала мне, што Мэгі з ганьбай прагнالی са школы. Ты ведаеш добра, што здарылася?

Фрэнк паклаў астылую вась.

— Бедная дурніца званітавала на сястру Агату, усю яе заліла.

Адразу сагнаўшы з твару шырокую ўхмылку, Пэдзі ўтаропіў вочы на дальнюю сцяну кузні, праз момант перамог сябе і глянуў на Мэгі.

— Няўжо гэтак расхвалявалася ад таго, што пайшла ў школу?

— Не ведаю. Раніцай, перад самым адыходам, я знудзіла, і праз гэта ўсе затрымаліся і спазніліся да званка. Усім далі па шэсць удараў, і Мэгі вельмі расстроілася, бо лічыла, што яна адна павінна панесці кару. Пасля сьнеданьня сястра Эг зноў накінулася на яе, і наша Мэгі вывернула на чысценькае чорнае манаскае ўбранне ўвесь хлеб з джэмам, што з'ела.

— А далей што?

— Сястра Эг добра адлупцавала яе і прагнала дамоў.

— Ну, думаю, Мэгі атрымала сваё, і годзе. Вельмі паважаю я гэтых манашак, і наогул не нам ставіць пад сумненне іхнія ўчынкі, хаця, праўду кажучы, яны нешта вельмі ўжо часта хапаюцца за палку. Вядома, ім даводзіцца ўбіваць тыя тры навукі ў нашы тупыя ірландскія галовы, але ўсё ж такі сёння ў нашай малой быў першы дзень у школе.

Фрэнк здзіўлена пазіраў на бацьку. Яшчэ ніколі Пэдзі не гаварыў са старэйшым сынам як мужчына з мужчынам. Раптоўнае ўзрушэнне выцесніла з душы Фрэнка вечную крыўду — ён зразумеў, што хоць Пэдзі перад усімі выхваляецца сваімі сынамі, дачку ён любіць больш, чым сыноў. У Фрэнку варухнулася цёплае пачуццё да бацькі, і юнак усміхнуўся яму без ранейшага недаверу.

— Яна ў нас дзяўчынка проста шык, праўда? — сказаў ён.

Пэдзі рассяяна кіўнуў галавой, не зводзячы позірку з Мэгі. Гнядая гучна ўздыхнула, пляснула губамі; Мэгі варухнулася, перавярнулася на спіну і расплюшчыла вочы.

Убачыўшы побач з братам бацьку, з перапуду збляднела і паспешліва села.

— Ну што, Мэгі, дачушка, цяжкаваты быў у цябе дзянёк, праўда? — Пэдзі падышоў бліжэй, падняў яе з сена і моцна сапнуў, калі на яго непрыемна патыхнула. Але толькі паціснуў плячыма і моцна прытуліў дачку да сябе.

— Мяне адлупілі, татачка, — прызналася яна.

— Што ж, наколькі я ведаю сястру Агату, гэта не апошні раз, — засмяўся Пэдзі і пасадзіў Мэгі сабе на плячо. — Давай лепш паглядзім, ці засталася ў мамы ў катле гарачая вада — памыць цябе трэба. Ад цябе пахне горш, чым у кароўніку ў Джармена.

Фрэнк падышоў да дзвярэй і з парога сачыў позірмам за дзвюма вогненна-рыжымі галавамі, якія то знікалі, то выплывалі над узгорыстай сцежкай, потым азірнуўся і сустрэў рахманы позірк гнядой кабылы.

— Гайда, старэча, я паганю цябе дамоў, — сказаў ён, знімаючы з кручка аброць.

Прыступ рвоты абярнуўся для Мэгі шчасцем. Сястра Агата не пераставала біць яе дубцом, толькі пабойвалася ўжо яе і блізка не падыходзіла, ад чаго ўдары трацілі сілу і трапнасць. Смуглянка, што сядзела з Мэгі за адной партай, была малодшая дачка італьянца — гаспадара і распарадчыка ярка-сіняга кафэ ў Вэгайне. Яе звалі Тэрэза Анунцыю, і была яна роўна настолькі тупаватая, каб залішне не прыцягваць увагі сястры Агаты, ды не такая ўжо тупіца, каб стаць аб'ектам яе нападак. Калі ў дзяўчынке зноў выраслі зубы, яна зрабілася надзіва прыгожая, і Мэгі вельмі яе палюбіла. На

перапынках яны шпацыравалі па школьным двары, абняўшы адна адну за талію, — знак таго, што яны «неразлучныя сяброўкі» і нікому не дазваляецца дамагацца іх прыхільнасці. А яны хадзілі і гаварылі, гаварылі, гаварылі.

Аднаго дня, на вялікім перапынку, Тэрэза павяла Мэгі ў кафэ, каб пазнаёміць з бацькамі, старэйшымі сёстрамі і братамі. Усе яны прыйшлі ў захапленне ад агністага золата яе валасоў, а яе ўразіла іх смуглая, цёмнавалосая прыгажосць, і, калі Мэгі ўзняла на іх свае вялікія шэрыя прамяністыя вочы, яна здалася ім маленькім анёлам. Ад маці Мэгі перадалася нейкая ледзь улоўная арыстакратычнасць — усе адразу яе адчувалі, і сям'я Анунцыо не была выключэннем. Як і Тэрэзе, ім захацелася чым-небудзь дагадзіць ёй, і яе пачаставалі вялікімі, тлустымі скрылікамі бульбы, падсмажанымі ў гаршчочках, дзе сквірчэў авечы лой, і надзіва смачнай, без ніводнай костачкі, рыбай, што смажылася, папярэдне абмакнутая ў рэдкае цеста, у дымлівым лоі тамсама, дзе і бульба. Мэгі ніколі яшчэ так смачна не ела, і яна б з ахвотай часта прыходзіла ў гэтае кафэ снедаць. Але каб мець такую прыемнасць, трэба было атрымаць дазвол маці і сясцёр-манашак.

Дома ад Мэгі толькі і чулі: «Тэрэза кажа» і «Ведаеце, што Тэрэза зрабіла?», пакуль Пэдзі не зазлаваў і не гаркнуў на ўсё горла, што досыць ужо наслухаўся пра гэту Тэрэзу.

— Не ведаю, ці так ужо і добра вадзіцца з італьянчыкамі, — прабурчаў ён з чыста брытанскім, прыроджаным недаверам да цемнаскурых і да выхадцаў з Міжземнамор'я. — Італьянцы народ брудны, дачушка мая Мэгі, яны рэдка калі мьюцца, — запінаючыся, растлумачыў ён, звяўшы пад пакрыўджаным і дакорлівым позірам Мэгі.

Апанаваны рэўнасцю, Фрэнк пагадзіўся з ім. І дома Мэгі ўжо радзей загаворвала пра сваю сяброўку. Але неадабрэнне

бацькоў і брата не магло перашкодзіць гэтай дружбе, якая і без таго абмяжоўвалася сценамі школы, бо жылі яны далёка адна ад адной; а Боб з малодшымі хлопчыкамі толькі радаваліся, што ўвесь свой вольны час яна аддавала Тэрэзе, — на перапынках яны маглі бегаць на школьным двары, колькі душа пажадае, быццам сястрычкі іхняй там зусім не было.

Таемныя кручкі і рысачкі, якія сястра Агата бясконца выводзіла на класнай дошцы, пачыналі паступова набываць сэнс, і Мэгі даведалася, што, калі стаіць знак трэба скласці ўсе лічбы разам, а калі знак «—», дык ад таго, што напісана наверху, трэба адкінуць тое, што стаіць унізе, і пад канец атрымаецца менш, чым было ў пачатку. Яна была дзяўчынка кемлівая і, магчыма, стала б выдатніцай, калі б толькі магла перамагчы страх перад сястрой Агатай. Але як толькі да яе паварочваліся гэтыя пранізлівыя вочы і сухі старэчы голас кідаў ён адрывістае пытанне, Мэгі пачынала мямліць і заікацца і ўжо нічога не цяміла. Арыфметыка давалася ёй лёгка, але калі яе выклікалі і трэба было ўголас паказаць, як хутка яна ўмее лічыць, дзяўчынка забывалася, колькі два ў два. Чытанне шырока расчыніла перад ёю дзверы ў цудоўны свет, такі дзівосны, што яна не магла ад яго адарвацца, але калі сястра Агата загадвала ўстаць і прачытаць якую-небудзь мясціну ў кнізе, Мэгі ледзьве магла вымавіць слова «кошка», не кажучы ўжо пра слова «мяўкаць». Ёй здавалася, што яна вечна будзе калаціцца ад з'едлівых заўваг сястры Агаты і залівацца чырванню ад сораму, што з яе смяецца ўвесь клас. Бо менавіта яе грыфельную дошку выстаўляла ўсім на паказ сястра Агата, яе старанна спісаныя лісты паперы паказвала ўсёй школе як прыклад брыдкай неахайнасці. Некаторыя вучні з багацейшых сем'яў былі шчаслівымі ўладальнікамі гумака, але ў Мэгі сціркай служыў кончык насліненага пальца, якім яна церла зробленую ад хвалявання памылку, пакуль

папера не адзіралася маленькімі скруткамі і напісанае не расплывалася бруднымі зацёкамі. Ад такога сцірання ў паперы прадзіраліся дзіркі, і яно было строга забаронена, але Мэгі ішла на ўсё, абы пазбегнуць суролага асуджэння сястры Агаты.

Да паяўлення Мэгі ў школе галоўнай мішэнню для дубца і злога языка сястры Агаты быў Сцюарт. Але Мэгі аказалася куды лепшай мішэнню, бо журботны спакой хлопчыка і яго ледзь не святая адчужанасць былі занадта цвёрдыя арэшкі нават для сястры Агаты. А Мэгі, хоць адчайна і старалася паводзіць сябе, як загадаў усім малым Кліры Фрэнк, калацілася ўсім целам і чырванела як бурак. Сцюарт моцна перажываў за сястру, стараўся аблегчыць яе пакуты, адцягваючы на сябе гнеў манашкі. Тая ўмомант разгадвала яго хітрыкі і толькі яшчэ больш злавала ад такой згуртаванасці племені Кліры — паміж хлопчыкамі яна даўно ўжо гэтак заўважыла, а цяпер вось яшчэ і дзеўчанё гэтак. Калі б у сястры Агаты хто спытаўся, чым іменна яе абураюць гэтыя Кліры, яна не знайшла б адказу. Але ёй, старой манашцы, такой азлобленай і расчараванай тым, як склалася яе жыццё, нялёгка было праглынуць такую пілюлю — гэтых гордых і чуллівых Кліры.

Самым цяжкім грахам Мэгі аказалася тое, што яна была ляўша. Калі дзяўчынка баязліва ўзялася за грыфель на сваім самым першым уроку пісьма, сястра Агата абрушылася на яе, як Цэзар на галаў.

— Пакладзі грыфель, Мэген Кліры! — прагрымела яна.

І распачаўся жорсткі паядынак. Мэгі была безнадзейная, невылечная ляўша. Манашка сілай выгінала ёй пальцы правай рукі вакол грыфеля, паказваючы, як трэба яго трымаць, і падносіла яе руку да грыфельнай дошкі, а Мэгі не варушылася, галава пачынала кружыцца, і дзяўчынка не

магла даўмецца, як прымусіць гэтую няшчасную руку зрабіць тое, чаго дамагаецца сястра Агата. Розумам яна глухла, слепла, нямела, і гэты бескарысны прыдатак — правая рука — меў такую ж слабую сувязь з мозгам, як і пальцы ног. Рука праводзіла каравую рысу, якая зрывалася з краю дошкі, бо Мэгі не магла ў патрэбны момант адвесці назад руку, і пальцы, як паралізаваныя, выпускалі грыфель; і як ні дамагалася сястра Агата, правая рука дзяўчынкі ніяк не магла вывесці літару «А». Тады Мэгі цішком перакладала грыфель у левую руку і, нехлямяжа закланіўшы з трох бакоў дошку сагнутай у локці рукой, выводзіла цэлы радок прыгожых, каліграфічных вялікіх літар «А».

І ўсё ж сястра Агата выйграла бой. На ранішніх пастраеннях яна прывязвала левую руку Мэгі да тулава і не дазваляла развязаць да трох гадзін дня, калі звон абвяшчаў канец заняткаў. Нават у вялікія перапынкі дзяўчынцы даводзілася хадзіць па двары і гуляць з дзецьмі з прывязанай намёртва левай рукой. Так цягнулася тры месяцы, і нарэшце Мэгі навучылася пісаць правай, адно што почырк у яе быў непрыгожы, такім і застаўся назаўсёды. Для пэўнасці, каб Мэгі ніколі ўжо не вярнулася да ранейшай звычкі, левую руку прывязвалі яшчэ два месяцы; а тады сястра Агата сабрала ўсю школу, і, перабіраючы пацеркі ружанцаў, вучні хорам падзякавалі ўсемагутнаму богу, які ў прамудрасці сваёй адкрыў вочы Мэгі на яе аблуды. Усе дзеці боскія робяць усё правай рукой, а леўшуны — д'яблава насенне, асабліва калі яны яшчэ і рыжыя.

У той першы школьны год Мэгі страціла сваю дзіцячую пухлявасць і моцна схуднела, хоць зусім мала падрасла. У яе з'явілася прывычка ледзь не да самага мяса абкусваць сабе пазногці, і ёй даводзілася цярпець, калі сястра Агата падводзіла яе з выцягнутымі рукамі да кожнай парты, каб усе

бачылі, якія брыдкія бываюць пазногці, калі іх абгрызаць. Аднак жа амаль палавіна вучняў у школе ад пяці гадоў да пятнаццаці грызла пазногці не горш за Мэгі. Аднаго дня Фія дастала бутэльку з горкім слабільным з лісця альясу і памазала гэтай гадасцю кончыкі пальцаў Мэгі. Усім у доме было загадана сачыць, каб яна ўпотаі не змыла гэтага горкага соку, і, калі ў школе дзяўчынкі заўважылі здрадніцкія бурыя плямы на яе пальцах, Мэгі адчула вялікую крыўду. Як толькі ўсунеш палец у рот, робіцца так агідна, аж жах бярэ — як ад таго сродку ад паразітаў, якім мыюць авечак; у распачы Мэгі плявала на насоўку і церла пальцы, ледзь скуру не садрала, пакуль не сышла самая поскудзь. Тады Пэдзі ўзяў плётку, прыладу больш літасціваю, чым дубец сястры Агаты, і Мэгі заскакала па ўсёй кухні. Але насуперак горкаму альясу і кпінам вучаніц, наскокам сястры Агаты і бацькавай плётцы Мэгі не пераставала грызці пазногці. Дружба з Тэрэзай Анунцыю прыносіла ёй вялікую радасць, без яе школа ператварылася б дзяўчынцы ў пекла. На кожным уроку Мэгі нецярпліва чакала званка на перапынак, калі можна, цесна абняўшыся за талію, сядзець з Тэрэзай пад вялікай смоквай і гаварыць, гаварыць, гаварыць... Тэрэза расказвала пра сваю цудоўную чужаземную сям'ю, пра свае шматлікія лялькі і пра сапраўдны фарфоравы чайны сервіз з сінім кітайскім узорам.

Калі Мэгі нарэшце ўбачыла той цацачны сервіз, яна ледзь не самлела. У ім было сто восем прадметаў — малюсенькія кубачкі са сподачкамі, талерачкі, чайнік і цукарніца, малочнік і смятаннік, малюсенькія ножычкі, лыжачкі і відэльцы — якраз для лялек. У Тэрэзы было безліч цацак: яна была самая маленькая, нашмат маладзейшая за сястру, што нарадзілася перад ёю, а гэта ж сям'я італьянская, значыць, усе ў сям'і яе адкрыта і шчыра любілі, і бацька песціў яе без меры, гатовы быў аддаць на яе ўцехі апошні

шылінг. Тэрэза і Мэгі ставіліся адна да адной з нейкай трапяткой, пачцівай зайздасцю, хоць Тэрэза зусім не прагнула такога суролага кальвінісцкага выхавання, як у Мэгі. Наадварот, Тэрэзе было яе шкада. Нельга кінуцца да маці, абняць яе, пацалаваць. Бедная Мэгі!

А Мэгі зусім не параўноўвала Тэрэзіну ўсмішлівую, прыветную тоўсценькую маці са сваёй статнай, але без іскрынкі смеху ў вачах мамы; ёй ніколі ў галаву не прыходзіла думка: хай бы мама абняла мяне і пацалавала. У яе думках было зусім іншае: вось бы Тэрэзіна мама абняла мяне і пацалавала! Аднак абдымкі і пацалункі маляваліся ў яе ўяўленні значна радзей, чым сервіз з кітайскімі ўзорамі. Такое ўсё далікатнае, танюсенькае, крохкае — як вафлі, і такое прыгожае! Эх, каб у яе быў такі сервіз, яна кожны дзень паіла б Агнесу з сіне-белага кубачка на сіне-белым сподачку!

У пятніцу ў час малення ў старой царкве з яе ярка, памаарыйску, размаляваным скляпеннем і драўлянымі скульптурамі ў гратэскавым маарыйскім стылі, Мэгі на каленях маліла бога паслаць ёй, у яе асабістае ўладанне, лялечны сіні сервіз. Айцец Гэйс раптам высока ўзняў дараносіцу, і за каляровым акенцам смутна высвеціўся святы лік у промнях самацветаў і благаславіў схіленыя галовы парафіян. Усіх уклечаных, акрамя Мэгі, бо яна нават не бачыла яго, занятая адным клопатам — прыгадаць, колькі ж было талерачак у фарфоравым кітайскім сервізе Тэрэзы. І калі на арганых хорах маоры заспявалі ўрачысты гімн, у яе ў галаве віравала дзівосная ультрамарынавая кругаверць, у якой зусім не было месца ні каталіцызму, ні Палінезіі.

Школьны год канчаўся, снежань і блізкі ўжо дзень нараджэння Мэгі прадвяшчалі хуткі надыход самай сярэдзіны лета, і тут раптам дзяўчынка спазнала, якой цаной здзяйсняюцца заповітныя мары. Яна сядзела на высокім

услончыку каля кухоннай пліты, і Фія прычэсвала ёй перад школай валасы — не такая ўжо і простая справа. Валасы ў Мэгі кучаравіліся ад прыроды, і ў гэтым, казала маці, ёй дужа пашчасціла, бо дзяўчаткі з прамымі валасамі потым, як вырастуць, добра намучацца, пакуль з рэдкіх, павіслых пасмаў зробіць пышныя хвалістыя прычоскі. Нанач яе даўгія, ледзь не да калень, валасы тута навіваліся на белыя стужкі, адарваныя ад старой прасціны, і кожную раніцу Мэгі караскалася на ўслончык, і маці развязвала гэтыя анучкі і з закручаных пасмаў майстравала прычоску.

Адзін за адным брала Фія доўгія зблытаныя завіткі, спрытна расчэсвала іх, паступова намотваючы на ўказальны палец левай рукі старой, яшчэ Мэсан-Пірсанавай, сярэбранай шчоткай для валасоў, пакуль не выходзілі пышныя бліскучыя каўбаскі; тады асцярожна выцягвала палец і ўстрэсвала іх — атрымліваліся доўгія, раскошныя локаны. Аперацыя паўтаралася разоў дванаццаць, потым пярэднія завіткі паднімаліся на макаўку, завязваліся выпрасаваным банцікам з белага тафты, і Мэгі магла адпраўляцца ў школу. Астатнія вучаніцы насілі коскі, а локаны прыберагалі для ўрачыстых выпадкаў, але на гэты конт Фія была непахісная: Мэгі павінна заўсёды хадзіць толькі ў локанах, як ні цяжка кожную раніцу на гэта выкройваць час. Фія не падазравала, што такая праява любові была не на карысць, а на шкоду дачцэ, бо валасы ў Мэгі і так былі самыя прыгожыя ў школе. Штодзённае нашэнне локанаў толькі назойліва падкрэслівала гэта і выклікала зайздасць і непрыязь да Мэгі.

Працэдура прычэсвання прычыняла боль, але Мэгі цярпела — прывыкла ўжо, бо так было, колькі яна сябе памятала. У дужых руках Фіі шчотка сваім шчаціннем бязлітна прадзіралася праз заблытаныя вузлы і камякі,

нават слёзы выступілі на вачах у Мэгі, і яна абедзвюма рукамі ўчапілася за табурэтку, каб не ўпасці. Быў панядзелак апошняга навучальнага тыдня, і толькі два дні заставаліся да дня нараджэння Мэгі; трымаючыся за табурэтку, яна аддалася марам пра лялечны сервіз з сінімі ўзорамі, хоць і ведала, што мары гэтыя нязбытныя. Адзін такі сервіз прадаваўся ва універсальным магазіне ў Вэгайне, але дзяўчынка досыць ужо разбіралася ў цэнах, каб зразумець – усіх бацькавых грошай на яго не хопіць. Раптам з вуснаў Фіі сарваўся нейкі дзіўны выгук, і Мэгі адразу ачнулася ад мрояў, а мужчынская частка сям’і, якая сядзела яшчэ за сталом, здзіўлена павярнулася да Фіі.

– Святы Езус! – усклікнула Фія.

Пэдзі ўскочыў на ногі, твар яго выцягнуўся ад здзіўлення – ён ніколі яшчэ не чуў, каб Фія марна ўпамінала імя божае. Яна нерухома стаяла, сціскаючы пасмачку Мэгіных валасоў у левай руцэ, над якой застыла ў паветры рука са шчоткай, твар яе перакрывіўся ад жаху і агіды. Пэдзі з хлопчыкамі мігам акружылі абедзвюх; Мэгі хацела была паглядзець, што здарылася, але атрымала такі ўдар шчаціннем шчоткі, што з вачэй пырснулі слёзы.

– Глянь! – прашаптала Фія і падвяла локан пад сонечны прамень, каб Пэдзі было лепш відаць.

На сонцы валасы Мэгі заззялі, заіскрыліся, як літое золата, і спярша Пэдзі нічога не ўбачыў. А пасля разгледзеў – па тыльным баку жончынай далоні нешта паўзла. Ён і сам узяў адзін локан і ў пералівах святла ўбачыў яшчэ некалькі маленькіх жывых істот – яны дзейна капашыліся ў валасах...

– У яе вошы! – вымавіў Пэдзі.

Боб, Джэк, Х’югі і Сцю таксама зірнулі на валасы і па прыкладу бацькі рэціраваліся на бяспечную адлегласць; толькі Фрэнк і Фія, як загіпнатызаваныя, не адводзілі позірку

з галавы Мэгі, а тая бездапаможна скурчылася на табурэтцы, губляючыся ў здагадках, што яна такое зноў натварыла. Пэдзі цяжка апусціўся на сваё разное крэсла каля пліты і хмура ўтаропіўся ў агонь.

— Усё ад той паганай малой італьянкі! — нарэшце пра мовіў ён і бліснуў вачыма на жонку. — Вырадкі паршывыя, поскудзь, брудныя свінні!

— Пэдзі! — Фія аж задыхнулася ад абурэння.

— Прабач, маці, што вылаяўся, — сказаў Пэдзі і адразу ж зноў узарваўся. — Але як падумаю, што Мэгі набралася вошай ад гэтай праклятай італьянкі, так і карціць кінуцца ў Вэгайн і разнесці іхнюю паскудную кавярню на шчэпкі! — ён са злосцю стукнуў сябе кулаком па калене.

— Мама, а што там такое? — вымавіла нарэшце Мэгі.

— На вось, глядзі, неахайніца! — сказала маці і тыцнула ёй пад самыя вочы сваю руку. — У валасах тваіх поўна гэтай пошасці — набралася ад неразлучнай сваёй італьяначкі! Што мне цяпер з табою рабіць?

Не чакаючы, пакуль яму загадаюць, Фрэнк паставіў на агонь кацёл з вадой, а Пэдзі люта мераў крокамі кухню і ўсё болей шалеў ад злосці, як толькі позірк яго падаў на Мэгі. Нарэшце спыніўся каля кручкоў, убітых у сцяну каля дзвярэй задняга ганка, насунуў на галаву капялюш, зняў з цвіка плётку для верхавой язды.

— Паеду ў Вэгайн, скажу гэтаму подламу італьянцу, куды заткнуць сваю паганую рыбу са смажанай бульбай! Потым заяўлюся да сястры Агаты і выкладу ўсё, што пра яе думаю, — пускае ў школу вашывых дзяцей!

— Пэдзі, асцеражней! — узмалілася Фія. — А што, калі італьяначка не вінаватая? Ды нават калі ў яе і ёсць, дык, можа, яны з Мэгі ад каго яшчэ набраліся.

— Лухта! — пагардліва сказаў Пэдзі і прагрукатаў чаравікамі па прыступках ганка.

Неўзабаве з дарогі пачуўся тупат капытоў — Пэдзі пусціў свайго дэраша наўскач. Фія ўздыхнула і распачна зірнула на Фрэнка.

— Шчасце яшчэ будзе, калі ўсё гэта не скончыцца для яго турмой. Пакліч у дом хлопчыкаў. У школу сёння не пойдучь.

Фія ўважліва аглядзела галовы сваіх сыноў, аднаго за адным, потым праверыла валасы ў Фрэнка, а яму загадала паглядзець і яе валасы. Не было ніякіх прыкмет, што хто-небудзь яшчэ, апрача няшчаснай Мэгі, падхапіў заразу, але Фія рызыкаваць не стала. Калі вада ў вялізным медным катле, у якім звычайна выварвалі бялізну, закіпела, Фрэнк зняў з крука пасудны таз і наліў у яго вару папалам з халоднай вадой. Тады пайшоў на двор і прынёс з павеці непачатую каністру з газай, дастаў з груды бялізны брусок лугавага мыла і ўзяўся за Боба. Потым, па чарзе, за ўсіх астатніх хлопчыкаў — акунаў іхнія галовы ў таз, выліваў на валасы па некалькі конавак газы і ўсю гэтую слізкую масу націраў да пены мылам. Сумесь газы са шчолачку была пякучая, едкая, і хлопчыкі няшчадна церлі вочы, скрэблі пяцярнямі скуру чэрапа, якая пачырванела і моцна свярбела, і гразіліся страшнай карай усім італьянцам.

Са свайго кошыка з шытвом Фія дастала вялікія нажніцы. Падышла да Мэгі, якая ўжо больш за гадзіну не адважвалася злезці са свайго табурэта, спынілася з нажніцамі ў руках перад гэтым залацістым вадаспадам. І раптам — шчоўк! шчоўк! — пачала стрыгчы, пакуль доўгія локаны Мэгі, усе да апошняга, не ўслалі падлогу бліскучымі. кучкамі і па ўсёй галаве дзяўчынкі не праглянулі бязладныя лапікі скуры. Тут Фія нерашуча павярнулася да Фрэнка.

— Цяпер што, пабрыць? — ледзь растуляючы губы, запыталася яна.

Фрэнк з абурэннем ускінуў руку:

— Што ты, мама, не! Нізавошта! Добра памыем яе газай, і хопіць. Не трэба, мама, прашу цябе!

І Мэгі павялі да кухоннага стала, нагнулі над тазам, і конаўка за конаўкай палівалі ёй галаву газай, церлі едкім мылам мізэрныя рэшткі валасоў. Калі, нарэшце, Фрэнк з Фіяй вырашылі, што ўжо досыць, дзяўчынка была амаль як сляпая, так моцна сціскала павекі, ратуючы вочы ад пякучых укусаў шчолачы, а на твары і на галаве густа высыпалі чырвоныя пухірыкі. Фрэнк змеў астрыжаныя кучары на ліст паперы і ўсунуў у агонь пад катлом, а венік апусціў у пасудзіну з газай. Самі яны — Фрэнк і Фія — таксама вымылі галовы, ад лугавага мыла так смылела, што ў іх аж займала дыханне. Потым Фрэнк прынёс вядро з растворам для дэзінфекцыі авечак і старанна памыў падлогу.

Навёўшы на кухні стэрэльную, як у бальніцы, чысціню, Фія з Фрэнкам прайшліся па спальнях, садралі з усіх ложкаў усе да адной коўдры і прасціны і дацямна кіпяцілі, выкручвалі і развешвалі бялізну. Матрацы і падушкі павесілі на паркан за домам і апырскалі газай, дываны з гасцінай павыбівалі ледзь не да дзірак. Усіх дзяцей узялі ў памочнікі, акрамя Мэгі, — так яна сябе абняславіла. Дзяўчынка схавалася за кузняй і плакала. Уся галава гарэла ад мыцця і скрэбкі, ад апёкаў і пухіроў, і так было дзяўчынцы горка і сорамна, што, калі Фрэнк нарэшце адшукаў яе, Мэгі не ўзняла на яго вачэй і, як ён ні ўгаворваў, не хацела ісці дамоў.

Урэшце яму давялося сілай цягнуць яе ў дом, яна адбівалася нагамі і рукамі, а калі пад вечар з Вэгайна вярнуўся Пэдзі, Мэгі забілася ў куток. Ubачыўшы яе стрыжаную галоўку, Пэдзі закрыў твар рукамі і заплакаў, і

так сядзеў, пагушкваючыся ў крэсле, а ўсе хатнія стаялі, пераступалі з нагі на нагу, не ведаючы, што рабіць і куды падзецца. Калі Пэдзі крыху супакоіўся, Фія закіпяціла чайнік, падала яму кубак чаю.

— Ну што там было ў Вэгайне? — папыталася яна. — Ты там нешта дужа доўга прабыў.

— Перш адсцябаў плёткай гэтага паскуду італьянчыка і кінуў яго ў вадапойнае карыта. Пасля ўбачыў Маклаўда — стаіць каля сваёй крамы і цікуе, дык я ўсё яму вылажыў. Маклаўд клікнуў сяго-таго з хлопцаў, што сядзелі ў краме, і мы пакідалі ў тое карыта ўсю італьянскую сямейку. Тады я пайшоў у школу да сястры Агаты, і яе, паверыш, хоць ты вяроўкай вяжы — так яна ашалела ад таго, што нічога сама не заўважыла! Выцягнула яна тое дзеўчанё італьянскае з-за парты — зірк на валасы, а там кішма кішыць. Ну а прагнала яе дамоў, загадала не паказвацца ў школе, пакуль галава не будзе чыстая. Калі я пайшоў назад, яна з сёстрамі Дэклен і Катарынай усёй школе наладзілі праверку і шмат у каго знайшлі тую погань. Гэтыя тры манашкі і самі здорава чухаліся спадцішка, — Пэдзі ашчэрыўся злараднай усмешкай, але, зірнуўшы на Мэгі, сцяў губы і ўтаропіў на яе суровы позірк: — А што да цябе, юная лэдзі, ты з італьянчыкамі больш ні-ні, і ні з кім наогул, хопіць табе і братоў. А калі не, тым горш. Ты, Боб, глядзі, каб у школе Мэгі ні з кім не вадзілася, толькі з вамі гуляла, ясна?

Боб кіўнуў галавой:

— Ясна, тата.

Раніцай Мэгі аж збялела, калі ёй казалі збірацца, як звычайна, у школу.

— Не, не, такая я не пайду! — залямантавала яна і абхапіла рукамі галаву. — Мамачка, мамачка, не магу я такая ісці ў школу, там жа сястра Агата!

— Можаш і пойдзеш, — адказала маці, не звяртаючы ўвагі на ўмольныя позіркі Фрэнка. — Будзе табе навучка.

І пабрыла Мэгі ў школу, ледзь ногі перастаўляла; галава была абвязаная паркалёвым шалікам у гарошак. Сястра Агата зусім не глядзела ў яе бок, а вучаніцы на перапынку абкружылі Мэгі, сарвалі з галавы шалік — хацелі ўбачыць, якая яна стала. Твар у Мэгі амаль зусім не пацярпеў, але на абстрыжаную галаву было страшна глядзець — скура скрозь у чырвоных плямах і мокрых больках. На дапамогу сястрычцы падаспеў Боб і павёў яе ў ціхае месца — на крыкетнае поле.

— Ты на іх не глядзі, — з пагардаю сказаў ён і як умеў зноў абвязаў ёй галаву шалікам і паляпаў па яе нібы адзеравянелых плячах. — Во змеі падкалодныя! Шкада, што не здагадаўся запасціся тымі штукамі з тваёй галавы, а то зноў крыху падсыпаў бы ім у валасы, хай бы толькі зазяваліся.

Вакол іх сабраліся астатнія хлопчыкі Кліры і да самага званка сядзелі і ахоўвалі сястрычку.

На вялікім перапынку ў школу прыбегла Тэрэза Анунцыю, галава яе была пабрытая. Яна накінулася на Мэгі з кулакамі, але хлопчыкі асцярожна яе адцягнулі. Адступаючы, яна высока падняла сціснутую ў кулак правую руку, а левай паляпала па біцэпсе — таемны чараўнічы знак, якога ніхто не зразумеў, але ўся мужчынская частка школы ўзяла яго на заўвагу — у будучым згадзіцца.

— Ненавіджу цябе! — крычала Тэрэза. — Цяпер майму тату давядзецца ехаць з горада, а ўсё праз твайго тату! — Яна зарыдала і пабегла са школьнага двара.

Мэгі высока трымала галаву, вочы засталіся сухія. Яна набіралася розуму. Хай што хочуць пра цябе думаюць іншыя, што хочуць, што хочуць! Дзяўчынкі цяпер абыходзілі яе — і таму, што пабойваліся Боба з Джэкам, і таму, што бацькі

іхнія, дачуўшыся пра скандал, загадалі дзецям трымацца далей ад яе — сяброўства з кім-небудзь з Кліры ніколі дабром не канчаецца. І апошнія школьныя дні Мэгі правяла, як тут казалі, у Ковентры — гэта быў сапраўдны байкот. Нават сястра Агата строга прытрымлівалася новай лініі паводзін і спаганяла сваю злосць ужо не на Мэгі, а на Сцюарце.

Як і заўсёды, калі дні нараджэння дзяцей прыпадалі на школьныя будні, святкаванне адклалі да суботы, і тады Мэгі атрымала, нарэшце, свой заповітны кітайскі чайны сервіз. Посуд расставілі на прыгожым ярка-сінім століку — яго разам з двума крэселкамі ўмела змайстраваў Фрэнк у свой вольны час, які ён немаведама як выкраіў, і на адным крэселку паважна сядзела Агнеса ў новай блакітнай сукенцы — яе пашыла Фія ў свой вольны час, які яна немаведама дзе ўзяла. Тужліва пазірала Мэгі на бела-сінія малюнкi на кубачках і сподачках, на казачныя дрэвы з дзівоснымі пушыстымі кветкамі, на вытанчана арнаментаваныя пагады, на нейкіх заморскіх птушак, што сядзелі парамі, і на маленечкіх чалавечкаў, якія ўсё ніяк не перабягуць цераз выгнуты дугою масток. Усё гэта ўжо больш не захапляла Мэгі. Але цьмяна яна разумела, што яе родныя адмаўлялі сабе ва ўсім, каб паднесці ёй, як яны думалі, самы дарагі яе сэрцу падарунак. І, апанаваная пачуццём абавязку, яна згатавала Агнесе чай у чатырохвугольным чайнічку і з няшчырым натхненнем правяла ўвесь абрад чаявання. І ўпарта паўтарала гэты рытуал шмат гадоў, ніводная пасудзіна ў яе не разбілася, нават не трэснула. З дамашніх ніхто і не падазраваў, як яна ненавідзела гэты ўзорысты кітайскі сервіз, гэты ярка-сіні столік з крэселкамі і блакітную сукенку Агнесы.

У снежні 1917 года, за два дні да каляд, Пэдзі прынёс дадому сваю любімую штотыднёвую газету і новы стос

кніжак з бібліятэкі. Але гэты раз газета зацьміла кнігі. Яе рэдакцыя пад уплывам ілюстраваных амерыканскіх часопісаў, што зрэдку траплялі ў Новую Зеландыю, загарэлася новай ідэяй: уся сярэдзіна была прысвечана вайне. Тут былі расплывістыя фатаграфіі салдат аўстралійска-новазеландскага армейскага корпусу, якія штурмавалі суровыя ўцёсы Галіпалі, шматслоўныя артыкулы, у якіх услаўлялася доблесць воінаў Паўднёвага паўшар'я, звесткі пра ўсіх аўстралійцаў і новазеландцаў, узнагароджаных крыжам Вікторыі за ўсе гады яго заснавання, і цудоўная, на ўсю старонку, гравюра аўстралійскага кавалерыста на баявым кані — высока занесена над галавой шабля, збоку на заламаным шыракаполым фетравым капелюшы развяваецца шаўкавістае пер'е.

Выбраўшы момант, Фрэнк прагна прачытаў увесь раздзел, упіваючыся гэтым ура-патрыятызмам, і ў вачах яго загарэўся жорсткі агеньчык.

— Тата, я таксама пайду ваяваць! — сказаў ён і асцярожна, як рэліквію, паклаў газету на стол.

Фія рэзка павярнулася да яго, расплюхаўшы па ўсёй пліце соус з тушанага мяса, а Пэдзі аслупянеў у сваёй качалцы, забыўшыся пра кнігу.

— Ты занадта яшчэ малады, Фрэнк, — вымавіў ён.

— Не, тата, не! Мне ўжо семнаццаць, я дарослы! Германцы і туркі рэжуць нашых, як скаціну на бойні, а мне тут адседжвацца? Пара ўжо хоць каму-небудзь з Кліры выканаць свой абавязак.

— Ты непаўналетні, Фрэнк, цябе ў салдаты не возьмуць.

— Возьмуць, калі ты не будзеш супраць, — паспешліва запырэчыў Фрэнк і ва ўпор паглядзеў сваімі чорнымі вачамі на Пэдзі.

— Але я вельмі нават супраць. Ты ў нас цяпер яшчэ толькі адзін працуеш, і без тых грошай, якія ты зарабляеш, нам не абысціся, ты ж ведаеш.

— А мне ў арміі будуць плаціць!

Пэдзі засмяўся:

— «Салдацкія грошы», га? Кавалю ў Вэгайне куды больш плацяць, чым салдату ў Еўропе.

— Але там мне, можа, выпадзе шанц стаць кім-небудзь вышэйшым за каваля! Другой надзеі ў мяне няма, тата!

— Лухта! Далібог, хлопец, ты сам не ведаеш, што гаворыш. Вайна страшная штука. Я родам з краіны, якая ваявала тысячу гадоў, і таму ведаю, што кажу. Ты што, хіба не чуў, што расказваюць удзельнікі бурскай вайны? Ты часцяком ездзіш у Вэгайн, дык наступны раз паслухай.

І, акрамя таго, мяне абурае, што для подлых англічан нашы салдаты проста гарматнае мяса — іх пасылаюць у самае пекла, а свае дарагія войскі берагуць. Глянь, як гэты бравы ваяка Чэрчыль пагнаў нашых салдат на нікому не патрэбны Галіпалі! З пяцідзсяці тысяч салдат дзесяць тысяч забітых! Удвая горш, чым расстраляць кожнага дзесятага! І з якой ласкі ты пойдзеш біцца за гэту старую маці-Англію на яе войнах? Што яна табе добрага зрабіла? Толькі і ведае, што смокча кроў са сваіх калоній. У Англіі на цябе ўсе пазіраць будуць звысоку, бо ты ўраджэнец калоніі. Новай Зеландыі гэтая вайна нічым не пагражае, і Аўстраліі таксама. Старой маці-Англіі толькі на карысць пайшло б, каб яе разграмілі. Даўно ўжо час расплаціцца ёй за тое гора, што яна прычыніла Ірландыі. Нават калі кайзер і прамаршыруе па Стрэндзе, я слязы не пралью.

— Але ж, тата, я вельмі хачу запісацца ў добраахвотнікі!

— Ты можаш сабе хацець, Фрэнк, што ўздумаеш, але запісвацца не пойдзеш. Так што выкінь гэтае глупства з галавы. На салдата ты ростам не ўдаўся.

Фрэнк густа пачырванеў, сцяў вусны; ён даўно ўжо мучыўся ад таго, што малы ростам. У школе заўсёды быў меншы за астатніх хлопчыкаў у класе і таму задзіраўся ўдвая часцей за любога з іх. Апошні час яму пачало кроіць сэрца страшнае падазрэнне, бо цяпер, калі яму семнаццаць, у ім былі тыя самыя пяць футаў тры цалі, што і ў чатырнаццаць, — можа, ён перастаў расці? Толькі аднаму яму было вядома, якія балючыя практыкаванні ён рабіў, дарэмна спрабуючы хоць крышачку выцягнуцца, і як ён пакутаваў душою ад марнасці надзей.

Тым часам праца ў кузні дала яму сілы не па росце; калі б нават Пэдзі знарок выбіраў Фрэнку занятак пад яго душэўны склад, ён і тады не мог бы зрабіць лепшага выбару. Маленькі, але моцны і дужы, ён яшчэ ні разу не зазнаў у бойцы паражэння і ў свае семнаццаць год праславіўся ўжо на ўвесь мыс Таранакі, Нават самыя рослыя і дужыя з тамашніх хлопцаў не маглі адолець яго, таму што ў бойцы яго саюзнікамі былі накіпелая ў ім злосць, крыўда на лёс, ушчэmlенае самалюбства ды яшчэ магутныя мышцы, незвычайная кемлівасць, каварства і неадольная воля да перамогі.

Чым вышэйшыя ростам і больш упартыя былі яго праціўнікі, тым мацней хацеў ён узяць над імі верх і зняважыць. Равеснікі абыходзілі яго — усе ведалі яго задзірысты нораў. Апошні час Фрэнк і сам не стаў вадзіцца з аднагодкамі і пачаў задзірацца са старэйшымі хлопцамі, і ўсё наваколле не пераставала гаварыць пра тое, як ён змясіў Джыма Колінза, хоць таму ўжо дваццаць два і росту ў ім шэсць футаў без абцасаў, а сілы — каня ўзваліць сабе на

плечы. З перабітай левай рукой і памятымі рэбрамі Фрэнк не пераставаў біць Джыма Колінза, пакуль той, пусціўшы сліну, не грывнуўся да яго ног акрываўленым комам, і давялося Фрэнка ўтрымаць, каб ён не піхнуў нажом чаравіка ў твар непрытомнага ўжо праціўніка. Як толькі зажыла рука і знялі рамяні з рэбраў, Фрэнк пайшоў у горад і таксама падняў каня, каб паказаць, што не толькі Джыму гэта па сіле і што справа тут не ў росце.

Пэдзі ведаў, якая слава ідзе пра яго незвычайнага атожылка, і добра разумеў упартае імкненне Фрэнка дамагчыся ўсеагульнай павагі, і ўсё ж гневаўся, таму што бойкі перашкаджалі працы ў кузні. І сам невысокі ростам, Пэдзі некалі таксама даказваў сваю храбрасць кулакамі, але ў яго родных мясцінах у Ірландыі ён быў не з самых маленькіх, а ў Новую Зеландыю, дзе народ вышэйшы, ён прыехаў ужо дарослым. І думка, што ён не ўдаўся ростам, не мучыла яго так, як Фрэнка.

Цяпер Пэдзі асцярожна прыглядаўся да сына, марна стараючыся яго зразумець. Фрэнк ніколі не быў такі блізкі яго сэрцу, як астатнія дзеці, колькі ён ні стараўся ставіцца да ўсіх аднолькава. Ён ведаў, Фію гэта засмучала, яе трывожыла вечная маўклівая непрыязнь паміж імі, аднак нават любоў да жонкі не магла суняць непрыязнь да Фрэнка.

Прыгожа скроеная далонь Фрэнка засцярожліва прыкрыла разгорнутую газету, у вачах дзіўная сумесь просьбы і гордасці, занадта ўпартай, каб выказаць просьбу словамі. Які чужы твар у сына! Няма ў ім нічога ні-ад Кліры, ні ад Армстронгаў, хіба, можа, толькі нешта ў вачах крыху ад Фіі, калі б і ў яе вочы былі чорныя і гэтак іскрыліся і ўспыхвалі, як у Фрэнка, амаль без ніякай прычыны. Ужо чаго-чаго, а храбрасці гэтаму хлапцу не пазычаць.

Пасля таго, што сказаў Пэдзі пра рост Фрэнка, гутарка абарвалася; тушанае мяса елі ў нязвыклым маўчанні, нават Х'югі з Джэкам прыціхлі і толькі ледзь чутна перагаворваліся, але ў паўзах гучна хіхікалі. Мэгі зусім нічога не ела і ўтаропілася ў Фрэнка, нібыта баялася, што ён раптам возьме і знікне з вачэй. Фрэнк дзеля прыліку яшчэ крышачку пакалупаў у талерцы і, выбраўшы момант, папрасіў дазволу падняцца з-за стала. Праз хвіліну ад кладу дроў данёсся глухі стук сякеры: Фрэнк накінуўся на цвёрдыя калоды, якія Пэдзі нарыхтаваў на зіму, — дровы гэтыя гараць у печы павольна і даюць многа жару.

Усе думалі, што Мэгі пасля абеду спіць, але яна выбралася праз акно спальні і шмыгнула да кладу дроў. Гэтая частка двара адыгрывала важную ролю ў жыцці сям'і; амаль тысяча квадратных футаў зямлі была ўслана шчыльным слоём трэсак і кары, з аднаго боку ўзвышаліся рады яшчэ не расплаванага бяргвення, а з другога — мазаічныя сцены акуратна складзеных пален, якраз на даўжыню скрыні для дроў, што стаяла на кухні каля пліты. А пасярод засталіся не выкарчаваныя тры пні — на іх, як на калодках, калолі дровы.

Мэгі ўбачыла Фрэнка не каля пнёў, а на таўшчэзным бервяне эўкаліпта — ён сек яго ўпоперак, каб можна было кавалкамі падцягнуць і пакласці на самы нізкі і шырокі пень. Камель на два футы таўшчынёй ляжаў на зямлі, замацаваны на тарцах жалезнымі кастылямі. Фрэнк стаяў на ім, шырока расставіўшы ногі, і сек якраз пасярэдзіне. Сякера са свістам мільгала ў паветры, і тапарышча, слізгаючы ў яго спацелых руках, выдавала нейкі рыплівы гук. Сталь бліскавіцай успыхвала над яго галавой, апускалася ўніз расплывістай цьмяна-сярэбранай плямай і выскакала з цвёрдага, як жалеза, дрэва вялікія клінападобныя трэскі, быццам гэта быў не эўкаліпт, а сасна ці якое лісцёвае дрэва. Ва ўсе бакі

разляталіся шчэпкі, па голых грудзях і спіне ручайкамі ліўся пот; лоб Фрэнк абвязаў хусцінкай, каб не залівала вочы. Такая работа – небяспечная: адзін няўдалы рух або нятрапны ўдар – і ступні няма. Запясці Фрэнк перавязаў скуранымі напульснікамі, каб яны затрымлівалі пот, што цёк па перадплеччы, але рукавіц не надзеў; маленькія, далікатныя рукі, здавалася, лёгка трымалі тапарышча, і кожны ўдар быў надзіва ўмелы і трапны.

Мэгі прысела на кукішкі каля скінутых Фрэнкам рубашкі і сподняй сарочкі і палахліва і з павагай пазірала на брата. Паблізу ляжалі на зямлі тры запасныя сякеры, бо нават самае вострае лязо тупіцца аб эўкаліпт вельмі хутка. Дзяўчынка ўзяла адну сякеру за ручку і падцягнула сабе на калені – ёй вельмі б хацелася секчы дрэва так спрытна, як Фрэнк. Сякера была цяжкая, і Мэгі насілу прыўзняла яе. У новазеландскіх сякер лязо толькі адно, затое наточанае так, што ім можна галіцца, двухлязовыя ж сякеры занадта лёгкія – імі эўкаліпт не рассячэш. А ў гэтай абух цяжкі, на цалю таўшчынёй, тапарышча трывала замацавана ў гняздзе цвёрдымі драўлянымі клінкамі. Нятуга насаджаная сякера пры замаху можа сарвацца з тапарышча – праляціць, як гарматнае ядро, і яшчэ заб'е каго.

Хутка змяркалася, і Фрэнк арудаваў сякерай амаль наўздагад, больш спадзеючыся на чуццё, чым на зрок; Мэгі спрытна ўхілялася ад шчэпак – даўно ўжо прывыкла – і цярпліва чакала, пакуль брат заўважыць яе. А той ужо напалавіну перасек бярвяно, павярнуўся і перавёў дух, тады зноў занёс над галавой сякеру і пачаў секчы з другога боку. Шчыліну ён высякаў вузкую і глыбокую – так хутчэй і менш марнуецца дрэва; бліжэй да стрыжня клін сякеры амаль цалкам хаваўся ў шчыліне, і буйныя шчэпкі з кожным ударам разляталіся ўсё бліжэй ад яго, але Фрэнк не звяртаў на іх увагі

і толькі яшчэ хутчэй сек. І раптам, неяк зусім неспадзявана, бервяно развалілася напалам, але ў тое ж імгненне Фрэнк пругка ўзвіўся ў паветра, ледзьве не раней, як сякера апошні раз угрызлася ў драўніну. Калі абедзве палавіны бервяна, апаўшы, уверсе сашчаміліся, Фрэнк апусціўся на зямлю і ўсміхнуўся, але не вельмі вясёлая была гэтая ўсмешка.

Ён павярнуўся, каб узяць другую сякеру, і ўбачыў сястру – яна цярпліва сядзела на тым самым месцы ў доўгай акуратна зашпіленай зверху данізу начной сарочцы. Фрэнку ўсё яшчэ было неяк дзіўна бачыць яе кароткія пышныя кудзеркі замест доўгіх валасоў, перавязаных нанач каснікамі-анучкамі, але ён вырашыў, што хлапчуковая стрыжка ёй вельмі да твару, і падумаў – хай бы так і засталася. Ён падышоў да сястры, апусціўся на кукішкі, паклаў сякеру сабе на калені.

– Як ты сюды прабралася, свавольніца?

– Вылезла праз акно, як Сцюарт заснуў.

– Глядзі, зусім хлопчыкам станеш!

– Ну і хай. З хлопчыкамі гуляць лепш, чым быць зусім адной.

– Можа, і так. – Фрэнк сеў, прыхінуўся спінай да бервяна, стомлена павярнуў галаву да дзяўчынкі. – Што здарылася, Мэгі?

– Няўжо ты і праўда паедзеш, Фрэнк, скажы? – Пальцамі з абгрызенымі пазногцямі яна ўчапілася яму ў нагу і з трывогай пазірала ў твар, прыадкрыўшы рот, таму што ад слёз, Якія яна глытала, цяжка было дыхаць.

– Можа, і паеду, Мэгі, – мякка адказаў Фрэнк.

– Ой не, Фрэнк, ой што ты! Нам з мамай нельга без цябе! Праўда, нават не ведаю, што без цябе мы будзем рабіць!

Фрэнк усміхнуўся, хоць на душы было горка, – сама не ведаючы, Мэгі паўтарыла тое, што гаварыла маці.

— У жыцці, Мэгі, не ўсё выходзіць так, як хочацца. І ты гэта павінна ўжо ведаць. Нас, Кліры, заўсёды вучылі — працуйце на карысць усіх, пра сябе думайце ў апошнюю чаргу. А я з гэтым не згодны. Па-мойму, трэба, каб кожны мог спачатку падумаць і пра сябе. Я хачу паехаць, бо мне ўжо семнаццаць гадоў і час ужо наладжваць сваё ўласнае жыццё. А тата кажа — не, я патрэбен сям’і тут, дома. І праз тое, што мне няма яшчэ дваццаці аднаго года, я вымушаны рабіць, як ён загадвае.

Мэгі сур’ёзна кінула галавой, намагаючыся розумам разблытаць клубок гэтага тлумачэння.

— Я, Мэгі, доўга і ўпарта думаў. Дык вось — я еду, і ўсё тут. Ведаю, маме мяне будзе не хапаць, але ж Боб неўзабаве падрасце, а тата і малодшыя хлопчыкі па мне сумаваць не будуць. Тату дарагі не я, а тыя грошы, якія я зарабляю.

— Ты нас ужо больш не любіш, Фрэнк?

Ён павярнуўся, падхапіў сястрычку на рукі і пачаў абнімаць і лашчыць, агорнуты пакутлівай пяшчотаю, горкай, журботнай, прагнай.

— Ох, Мэгі! Цябе і маму я люблю больш за ўсіх на свеце! Эх, божа, была б ты крыху старэйшая, я па-сапраўднаму пагаварыў бы з табой. А можа, і лепей, што ты яшчэ малая, можа, гэта і лепей...

Ён раптам выпусціў яе з рук, стараючыся авалодаць сабой, матаў галавой, стукаючыся патыліцай аб бервяно, сутаргава глытаў, вусны яго дрыжалі. Нарэшце ён паглядзеў на дзяўчынку:

— Ты падрасцеш, Мэгі, тады лепш зразумееш...

— Калі ласка, Фрэнк, не едзь, — зноў сказала яна.

Ён горка ўсміхнуўся:

— Ох, Мэгі! Няўжо ты не чула, што я казаў? Ну, ды гэта няважна. Галоўнае, нікому не гавары, што бачыла мяне сёння

вечарам, разумееш? Не хачу, каб яны думалі, што ты пра ўсё ведала.

— Я чула, Фрэнк, я ўсё добра чула, — адказала Мэгі, — І нікому не скажу ні слова, абяцаю. Толькі, ой, Фрэнк, як мне не хочацца, каб ты ехаў!

Яна была яшчэ вельмі малая, каб выказаць словамі тое, што амаль падсвядома трывожыла сэрца: хто ж застанецца з ёю, калі Фрэнк паедзе? Толькі ён адзін, не тоячыся, любіў яе, адзін ён абдымаў яе і лашчыў. Калі яна была меншая, тата часта браў яе на рукі, але з тае пары, як яна пачала хадзіць у школу, ён ужо не дазваляе ёй забірацца яму на калені і абвіваць рукамі шыю, кажа: «Ты ўжо вялікая, Мэгі». А мама заўсёды такая занятая, стомленая, такая заклапочаная — усё ў галаве хлопчыкі ды гаспадарка. Самы блізкі яе сэрцу — Фрэнк, вось хто, ён — як зорка на яе яшчэ не шырокім небасхіле. Толькі ён адзін, здаецца, заўсёды рады пасядзец з ёю, пагаварыць, а як зразумела ён усё тлумачыць! З таго самага дня, як у Агнесы адарваліся валасы, Фрэнк заўсёды быў побач, і самыя горкія нягоды ўжо не так глыбока ранілі сэрца. Што там сястра Агата з яе дубцом ці вошы гэтыя, раз з табою Фрэнк, які так можа супакойваць і суцяшаць.

Але Мэгі рашуча паднялася і, перасіліўшы сябе, усміхнулася:

— Калі так ужо табе трэба, Фрэнк, дык добра — едзь.

— Ну, а табе, Мэгі, час ужо спаць, а то мама, глядзі, яшчэ пачне шукаць цябе. Давай сігай адсюль, пакуль не позна!

Ад напаміну Фрэнка ў Мэгі ўсё вылецела з галавы, яна крутанулася назад, падхапіла ззаду падол начной кашулі, прасунула яго наперад, быццам хвосцік падкурчыла, і, так трымаючы рукамі, пабегла — босымі нагамі па калючых трэсках.

Раніцай Фрэнк знік. Фія прыйшла паднімаць Мэгі з пасцелі панурая, скупая на словы; Мэгі ўскочыла як апараная, хуценька апрапулася і нават не папрасіла маму зашпіліць свае незлічоныя гузікі.

На кухні хлопчыкі паныла сядзелі за сталом, але крэсла Пэдзі пуставала. Крэсла Фрэнка таксама. Мэгі шмыгнула на сваё месца і замерла, ляскаючы ад страху зубамі. Пасля сьнеданьня Фія сярдзіта шугнула ўсіх малых з кухні, і, калі яны апынуліся за свірнам, Боб паведаміў Мэгі навіну.

— Фрэнк уцёк, — прашаптаў ён.

— Можа, ён проста ў Вэгайн паехаў, — выказала здагадку Мэгі.

— Ды не, дурненькая! Ён у войска запісвацца пайшоў. Эх, шкада, што я яшчэ малы, а то б разам з ім пайшоў! Во шчасліўчык!

— Хай бы ён лепш дома застаўся.

Боб паціснуў плячамі:

— Ты — дзяўчынка, што ад цябе больш пачуеш?

Гэтыя звычайна такія крыўдныя словы засталіся без адказу; Мэгі пайшла ў дом да маці — раптам яна на нешта ёй спатрэбіцца.

— А тата дзе? — спыталася яна, калі маці папрасіла яе папрасаваць насоўкі.

— У Вэгайн паехаў.

— Прывязе Фрэнка назад?

Фія сярдзіта фыркнула:

— Вось паспрабуй у гэтым доме ўтрымаць што-небудзь у сакрэце! Не, у Вэгайне ён ужо Фрэнка не дагоніць, ён і не спадзяецца. Дасць тэлеграму ў паліцыю і армейскім уладам у Уонгануі. Яны адашлюць Фрэнка дамоў.

— Ой, мама, хай бы яго знайшлі! Не хачу, каб Фрэнк ад нас ехаў!

Фія вываліла на стол масла з маслабойкі і энергічна накінулася на яшчэ радкаваты камяк дзвюма драўлянымі лапаткамі.

— Ніхто не хоча, каб Фрэнк ад нас ехаў, Таму тата і пастараецца яго вярнуць. — Губы Фіі задрыжалі, і яна яшчэ мацней пачала біць па масле. — Бедны Фрэнк! Бедны, бедны Фрэнк! — уздыхнуўшы, сказала Фія — не Мэгі, а сама сабе. — Чаму гэта дзеці павінны расплачвацца за нашы грахі. Бедны мой Фрэнк, такі непрыстасаваны... — Тут яна заўважыла, што Мэгі перастала вадзіць прасам, сцяла зубы і больш не прагаварыла ні слова.

Праз тры дні паліцыя вярнула Фрэнка дадому. Пры затрыманні ён адчайна супраціўляўся, сказаў бацьку сяржант, што суправаджаў Фрэнка з Уонгануі.

— Ну і ваяка ён у вас! Як заўважыў, што армейцы цікуюць за ім, куляй пусціўся з ганка на вуліцу, а двое салдатаў — за ім. І, я думаю, уцёк бы, каб не наскочыў на паліцэйскі патруль. Вырываўся як ашалелы, давялося ім наваліцца на яго ўпяцёх, каб наручнікі надзець.

З гэтымі словамі ён зняў з Фрэнка ланцугі і ўпіхнуў яго ў пярэдняю брамку, той ледзь не ўпаў, наляцеўшы на Пэдзі, і адскочыў як уджалены.

Малодшыя дзеці, хаваючыся за домам за дваццаць футаў ад дарослых, крадком выглядалі і чакалі, што будзе далей. Боб, Джэк і Х'югі насцярожана чакалі, думалі, што Фрэнк зноў кінецца ўцякаць; Сцюарт — рахманая, спагадлівая душа — пазіраў спакойна, Мэгі схпілася за шчокі, шчыкала іх і мяла, калоцячыся ад страху, што хто-небудзь можа зноў пакрыўдзіць Фрэнка.

А ён адразу павярнуўся да маці, вочы іх сустрэліся — чорныя Фрэнкавы і шэрыя Фііны, і ў гэтым абмене позіркамі

таілася горкае, тужлівае разуменне і блізкасць, якія ніколі, як і цяпер, не выказваліся словамі.

Пэдзі шалёна бліснуў на Фрэнка блакітам сваіх вачэй, працяў пагардлівым, пякучым позіркам, нібыта сказаў, што нічога іншага ад яго не чакаў, і той апусціў вочы долу ў знак прызнання справядлівасці бацькоўскага гневу. З гэтага дня Пэдзі ніколі не загаворваў з сынам, не вымавіў ні слова больш, чым патрабавала звычайная прыстойнасць. Але цяжэй за ўсё было Фрэнку глядзець у твары дзяцей — у сораме і ганьбе вярнулі дамоў яркую птушку, так і не ўдалося ёй узвіцца ў неба, і песня яе абарвалася і патанула ў цішыні.

Мэгі пачакала, пакуль маці не закончыла свайго начнога абходу, выскачыла праз акно і пабегла цераз задні двор. Яна ведала, дзе шукаць Фрэнка — у свірне на сенавале, далей ад дапытлівых вачэй і ад бацькі.

— Фрэнк, Фрэнк, дзе ты? — паклікала яна гучным шэптам, прабіраючыся ў маўклівай цемрадзі, і, перш чым ступіць, пальцамі босых ног чуйна, як звярок, абмацвала нябачную апору.

— Я тут, Мэгі, — пачуўся стомлены голас, зусім не падобны на голас Фрэнка — абыякавы і нейкі змярцвелы.

Яна пайшла на голас — туды, дзе Фрэнк расцягнуўся на сене, абаранкам скруцілася каля яго, абняла колькі хапіла рук.

— Ой, Фрэнк, якая я рада, што ты вярнуўся! — сказала яна.

Ён цяжка ўздыхнуў, споўз па сене ніжэй і ўткнуўся галавой у плечы Мэгі. Яна ўчапілася ў яго густыя прамыя валасы і нешта ціха і ласкава замурылкала. У цемры сястры не было відаць, і нябачныя хвалі яе спагады размякчылі Фрэнка, ён зарыдаў, усё цела сціснулася ў тугі вузел пякучага болю, ад яго слёз начная сестрына кашуля прамокла

наскрозь. Мэгі не плакала. Нешта ў яе дзіцячай душы было ўжо досыць сталае і жаноцкае – яна адчула неадольную, вострую радасць ад думкі, што была патрэбная; дзяўчынка села і пачала пагойдваць галаву Фрэнка, узад, уперад, пакуль смутак яго не суняўся, пакінуўшы ў грудзях халодную пустату.

II. 1921-1928

РАЛЬФ

3

Дарога ў Драгеду зусім не ўзнаўляе ў памяці малюнкаў юнацтва, думаў айцец Ральф дэ Брыкасар, жмурачы вочы ад сляпучага бляску новенькага «даймлера», які мякка падскокваў на выбоістых каляінах прасёлка, што цягнуўся між высокай серабрыстай травы. Не, тут не туманная і зялёная, мілая сэрцу Ірландыя, дзе там! А Драгеда тутэйшая? Не ратнае поле і не рэзідэнцыя вярхоўнай улады. Але ці так гэта? Пачуццё гумару, цяпер ужо больш утаймаванае, але паранейшаму вострае, намалывала ў яго ўяўленні вобраз Мэры Карсан, якая, што той Кромвель, распасцірае на ўсіх нейкую своеасаблівую велічную непрыязнасць. Дарэчы, не такое ўжо і напышлівае параўнанне — жанчына гэтая карыстаецца не меншай уладай і распараджаецца лёсам не меншай колькасці людзей, чым які магутны палкаводзец у даўнія часы.

За самшытавым і эўкаліптавым гайком перад айцом Ральфам раптам выраслі апошнія вароты; машына спынілася, паторгваючыся ад халастых абаротаў матора. Каб схвацца ад сонца, айцец Ральф нацягнуў на галаву аблезлы, патрапаны шыракаполы капялюш, вылез з машыны, паплёўся да варотаў, адсунуў жалезную засаўку і са зласлівай нецярпліваасцю развёў драўляныя створкі. Ад яго царкоўнага дома ў Джыланбаўне да сядзібы — Драгеды было і дваццаць сем варотаў, і перад кожнымі даводзілася тармазіць, выбірацца з кабіны, ісці іх адчыняць, вяртацца ў машыну, тады праязджаць вароты, зноў спыняцца, вылазіць, вяртацца да варотаў, зачыняць іх на засаўку, садзіцца за руль і ехаць да

наступных варотаў. Неаднойчы яго адольвала жаданне хоць напалавіну скараціць гэты абрад і, пакінуўшы вароты расчыненыя, як разяўленыя раты, імчацца наперад; але нават яго сан, да якога ўсе тут ставіліся з набожным страхам і пашанай, не перашкодзіў бы гаспадарам гэтых варотаў добра намяць яму бакі. Шкада, што коні не такія хуткія і нястомныя, як машыны, а то можна было б адчыняць і зачыняць вароты, не злазячы з сядла.

— Усё мае свае светлыя і цёмныя бакі, — зазначыў ён, паляпаў па бліскучым шчытку «даймлера» і павёў машыну наперад, пакінуўшы за спінай старанна зачыненыя вароты, — засталася праехаць апошнюю мілю па зарослым густой травой, без ніводнага дрэва, лузе, а там ужо і гаспадарскі дом.

Нават для ірландца, вока якога прывыкла да замкаў і раскошных асабнякоў, аўстралійскае гэта жыллё выглядала велічна. Былы гаспадар Драгеды, цяпер ужо нябожчык, да самазабыцця любіў свой маёнтак — найстарэйшы і найбагацейшы ў акрузе, і жылы будынак узвёў адпаведны. Дом з пліт крэмавага пячаніку, высечаных у каменяломнях за пяцьсот міль на ўсход ад Драгеды і абчасаных уручную, быў пабудаваны ў строгім геаргіянскім стылі — два паверхі, вялікія вокны з рашэцістым пераплётам, шырокая веранда на металічных апорах вакол усяго ніжняга паверха. Прыгожыя аканіцы чорнага дрэва служылі не толькі аздобай — у летнюю спёку іх зачынялі, каб не выдыхаўся халадок у пакоях.

Стаяла восень, павойныя лозы гліцыніі былі ў зялёным лісці, а ўвесну пышная гэта расліна, пасаджаная паўстагоддзя назад, калі ўзвялі дом, усцілала сцены і дах веранды густым дываном ліловых гронак. Вакол дома зелянелі некалькі акраў клапатліва дагледжанага газона, на якім то тут, то там узвышаліся клумбы, нават у гэтую пару года стракатыя ад

ружаў, жоўтафіёляў, вяргінь і наготак. Купа велічных прывідаў-эўкаліптаў з матава-белымі стваламі і вузкім трапяткім лісцем, што вісела на вышыні сямідзесяці футаў над зямлёй, засланыла дом ад бязлітаснага сонца, і там, дзе вецце шчыльна перапляталася з лазой бугенвілеі, яно як гарэла пунсовым полымем. Нават непазбежныя ў гэтым неабжытым краі пачварныя цыстэрны з вадой былі шчыльна аплецены паўзучай лазою вынослівых аўстралійскіх раслін, ружаў і гліцыній, і таму, здавалася, служылі больш для ўкрасы, чым для задавальнення жыццёвых патрэб. Горача ўлюбёны ў сваю сядзібу, нябожчык Майкл Карсан шчодро панастаўляў гэтых вялізных бакаў — хадзіла пагалоска, што, калі б на Драгеду хоць дзесяць гадоў запар не выпадала ні кроплі дажджу, трава на газоне ўсё роўна была б зялёная, а кветнікі гарэлі б яркімі фарбамі.

Калі набліжаешся лугам, перш за ўсё кідаецца ў вочы дом з яго бледнымі, як прывіды, эўкаліптамі, але неўзабаве заўважаеш, па баках і крыху ззаду, шмат аднапавярховых будынкаў з жаўтаватага пясчаніку, злучаных з домам крытымі галерэямі, якія патанаюць у паўзучай зелены. Грунтавая каляністая дарога пераходзіла тут у шырокую, пасыпаную жвірам пад'язную алею, што абгінала дом збоку і вяла да круглай стаянкі для аўтамашын, а адтуль ішла, знікаючы з вачэй, далей — туды, дзе віравала сапраўднае жыццё: да скацінных двароў, аўчарняў, стрыгальні, свірна і хлявоў. Усе гэтыя будынкi і гаспадарчую дзейнасць укрывалі сваім ценем велізарныя перцавыя дрэвы, і ў душы айцец Ральф аддаваў ім перавагу перад эўкаліптамі, што прывідамі ўзвышаліся над домам. Ад густой ясна-зялёнай лістоты перцавых дрэў, ад несціханага звону пчол у іхніх кронах павявала нейкім леным спакоем, што так пасаваў ферме, якая згубілася ў гэтым далёкім, малалюдным краі.